د سارتر ژوند، فلسفه او ویناوې

ژان پل سارتر

تالیف: مصطفی صفا

یو انسان د نورو
انسانانو ثمره ده
او په همغه اندازه
ارزښت لري
لکه نور انسانان
چې يې لري.
«سارتر»

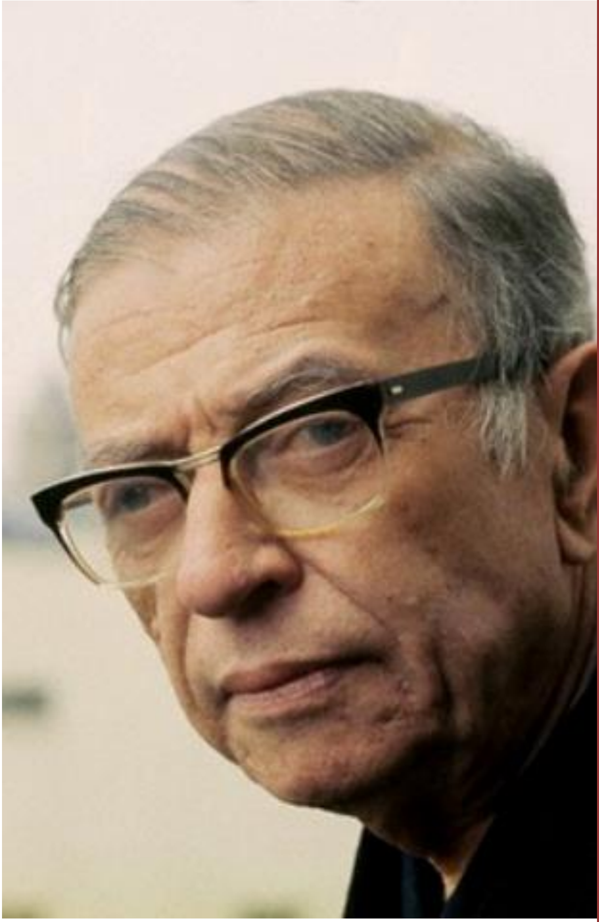

ژان پل سارتر

د سارتر ژوند، فلسفه او ويناوې

مؤلف: مصطفى صفا

سارتر :

«دوزخ يعنې تاسې
جهنم يعنې د تاسو او يا نورو خلکو حضور
يا انسان، انسان ته دوزخ دی
او هر انسان ته بل انسان جهنم دی»

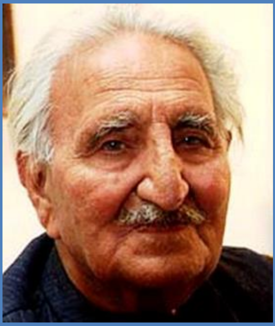

غني :

«دې ګوګل کې مې دننه
هم دوزخ دی، هم جنت...
دې ګوګل کې مې دننه
هم دنيا ده، هم عقبا
دا هم لاره، هم کاروان دی
هم تدبير دی، هم قسمت
پروت په دې کې ټول داستان دی
د جزا او د سزا»

د کتاب موضوعات:

فلسفه د پوهې کړکۍ

سارتر څوک ؤ؟

سارتر او اګزيستنسيالېزم

د سارتر او غني خان د افکارو پرتلنه

د سارتر لنډې ويناوې

سارتر په انځورونو کې

ماخذونه

د سریزې پرځای

فلسفه د پوهې کړکۍ...

موږ تل په خپل ځان کې یو مبهم غږ اورو... زموږ د ژوند زیاته برخه بې معنا ده او په شک، وېره او عبث والي کې ضایع کېږي؛ موږ له هغو بې نظمیو سره په جګړه کې یو، چې ځینې په موږ کې دننه او ځینې له موږ څخه د باندې دي؛ خو موږ داسې ورسره احساسوو، چې که چېرې خپله اروا راوسپړو، په هغو کې به یو مهم او معنادار شی ځان راوښیي. موږ په شیانو باندې د پوهېدلو په لټه کې یو، زموږ لپاره د ژوند معنا دا ده، چې خپل ځان او هر هغه شی، چې موږ ورسره مخامخ کېږو، ځانته روښانه کړو...
موږ غواړو د هغو شیانو شکل او ارزښت د خپل نظر په تله کې وتلو، چې زموږ سترګې ورسره مخامخ کېږي، ترڅو په دغه ډول خپل ځانونه د ورځنیو پېښو له توپان څخه وژغورو.
موږ غواړو مخکې له دې چې راباندې ناوخته شي، ځینې واړه مسایل رالوی کړو ... موږ غواړو د ستونزو او کړکېچونو پروړاندې خپله خوښې له لاسه ورنکړو او ان د مرګ پرمهال هم پرشونډو موسکا ولرو. موږ غواړو کامل او بشپړ ووسو، خپل ځواکونه او استعدادونه وآزمویو او هغه ته نظم، ترتیب او همغږي وبښو.[1]
«تاریخ فلسفه»

هر انسان د زړه له تله غواړي، په هغه څه وپوهېږي، چې له ده نه پټ دي. د رازونو د سپړلو معنا په حقیقت کې پوهېدل دي، په تېره بیا د ژوندانه او نړۍ په اړه په حقیقت پوهېدل، هر چا ته پر زړه پورې دي. ځکه د ژوندانه برخلیک ورسره تړلی دی او هرڅوک غواړي، چې په هرځای کې ښه ژوند وکړي او ښه برخلیک ولري[2] «فلسفه د جنون او جانان»

د حقیقت د پېژندلو او له هغو سره د انسان د جوړجاړي لپاره «فلسفه» لومړۍ کړکۍ ده، چې د حقیقت په لور پرانیستل کېږي.
فلسفه اوس مهال ساکنه او ولاړه په نظر راځي، خو دا حالت یې له دې سببه دی، چې د خپلې بریا ثمرې یې خپلو اولادونو یعنې علم او پوهې ته په میراث ورکړې

Download From: Aghalibrary.com

دي، خو نوموړي لا تر اوسه د مجهولاتو او ناڅرګندو ټاټوبیو په کشف پسې وتې ده.[۳] «تاریخ فلسفه، ویل دورانت»

دا نړۍ او دهغه د رازونو ځولۍ دومره ارته او پراخه ده او دومره تیاره او پټ ګوټونه لري، چې که انسان میلیاردونه کاله نور هم په همداسې پرله پسې څېړنه او پرمختګ کې تېرکړي، بیا به یې هم مخې ته د رازونو یو داسې بې پایه سمندر پروت وي، چې دی به یې د تل او کچ د موندلو لپاره لالهانده وي او لا به یې د پوهې تنده پرې ماته نه شي.[۴] «فلسفه د جنون او جانان»

فلسفي شاعر «غني خان» په خپل یوه شعر کې د همداسې راوزونو له کهکشان سره مخ شوی، چې لیکي:

«یو ټکي د رنګ کې، دریاب رنګارنګ...
د ژوند یوه لمحه کې، سوونه عمرونه
په لپه ایرو کې، ښارونه د تور
د هر ګل په شونډو، رازونه د طور
خاورینه خرمن کې، خندا او غرور
دې بُت کې د خاورو، دا تال د ابد
د ښاځکي په مخ کې، جمال د ابد
ثبوت ما نه لوی ستا د ځان کوم دی
ګواه ما نه ښه ستا د شان کوم دی»[۵] «لټون، د غني کلیات»

فلسفه په مرموزو او له اسرارو ډکو شېبو کې ګام اخیستل دي.

فلسفه بشر دې ته هڅوي، چې د ژوندانه او بې پایه نړۍ په اړه ژور فکر وکړي او د هغوی د حقیقت د روښانه لمر په وړاندې د رازونو ځړېدلې پردې یوې ډډې ته کړي[۶] «فلسفه د جنون او جانان»

فلسفه د انسان د کاري برخې ترټولو پراخه ساحه ده او موږ هغې ته د یوه ځانګړي شي په مټ هېڅکله هم برید نه شو ټاکلی. د فلسفې عمر ته که راشو، نو د ځمکې پر مخ د انسان له عمر سره پرتله کېدای شي. فلسفې د تاریخ په اوږدو کې زیات بدلونونه لیدلي دي او په هره دوره کې یې له تېر مهال سره جوت توپیرونه پیدا کړي دي. د دغې موخې لپاره دا خبره بسنه کوي. چې د هغې بېلا بېلو تعریفونو ته وکتل شي.

Download From: Aghalibrary.com

د فلسفې یوه مانا په فکري استعدادنو باندي د هغې اطلاق بلل کیږي، څو انسان ته دا وس ورکړي، چي شیان، پېښې او ډول ډول چاري له ډېر لوړ او پراخ لید څخه وڅیري او په دې توګه د وخت او ژوند پېښې په پوره ډاډ، باور او آرامتیا سره وزغمي. فلسفه په دې مانا سره د حکمت انډول یا مترادفه ده.

له بلې خوا فلسفه داسي یوه پوهه ده، چي غواړي تر ټولو بنسټیزو حقیقتونو ته لاره اواره کړي.

«ابن سینا» وايي: فلسفه د ټولو شیانو په حقیقتونو باندي پوهاوي ته ویل کیږي، په دومره اندازه چي د انسان په وس پوره وي. فلسفه د خپل ژوند له لومړیو ورځو څخه یوه سپېڅلي او پراخه بشري پوهه بلل کیږي. دغه راز فلسفې ته الهي پوهه هم ویل کیږي.[7] «انټرنېټ»

فلسفه انسان ته د اشیاؤ د ذاتي پېژندنې په موخه د هغو له حقایقو او مبادیو څخه پرده پورته کوي. فلسفه پر پوهې عمل دی. فلسفه هغه فکري خوځښت دی، چې د انسان او جهان ترمنځ جوړجاړي راولي. فلسفه د کایناتو د موندلو لپاره یوه بشري هڅه ده. فلسفه له مجهولاتو څخه د معلوماتو په لور د انسان د بېولو وسیله ده. فلسفې ته په اوسنۍ زمانه کې د پوهې د یوې داسې مور خطاب شوی، چې ټوله شتمني یې داوسنیو علومو ترمنځ وېشل شوې ده.

«نن ورځ د ټولو فلسفي سیستمونو د نظریو رښتنواله او نارښتنواله د ساینس او منطق په تله تلل کېږي او همدا د معیار په توګه ګڼل شوي دي. کله چې یوه فلسفي نظریه په همدغه تله وتلل شوه او پوره وختنه نوره نو د فلسفې له کړۍ راووځي او د پوهې په یوه څانګه پورې ونښلي... لنډه دا چې فلسفه «ولې؟» او ساینس «څرنګه؟» ته په ځواب موندلو پسې لالهانده دي.»[8]

«فلسفه د جنون او جانان»

دا چې علمي شناخت او معرفت له عقله پیدا کېږي، مګر بیا هم عقل په ټوله معنا نه راضي کوي، ځکه چې انسان طبعاً د جهان د شناخت او پرحقیقت د معرفت د موندلو تلوسه لري.[9] «فلسفه، محمدنادرایوبي»

د انسان دغه تلوسه کله ناکله د انسان په ذهن کې داسې پوښتنې راپاروي، چې نه ساینس تراوسه په خپلو تجربو کې روښانه کړې او نه تخنیک.

- زه څوک یم؟
- ولې یم؟
- ولې راغلی او راوستل شوی یم؟

- د وخت حقیقت څه دی؟
- ایا ژوند کومه مانا لري او که یې لري نو څنګه به په هغې باندې پوهېږو؟
- ایا داسې کیدای شي چې یو شی دې شتون ولري او د هغه لامل دې نه وي؟
- زموږ پوهه واقعیت لري او که یوازې ټول شیان د تنداري غوندې دي؟
- جسم، زمان، مکان، هستي او نیستي څه شی دي؟
- ایا موجودات بې انتها دي؟
- خدای(ج) ولې نه لیدل کېږي؟
- روح څه شی دی؟
- ایا یوازې هغه شیان او موجودات چې زموږ بهرني او تنني حواس یې حسوي ومنو او که عقل، فکر، تجربه او قیاس سم وبولو؟...

زموږ د فلسفي شاعر«غني خان» په ځینو شعرونو کې هم دغه ډول پوښتنې ځان راښیي، د ساري په توګه، نوموړی په یوه شعر کې وایي:

موږ بربنډ له کومه راشو په تش لاس؟
ولې جوړ کړو، دین، ایمان، وېره، وسواس؟
په تش لاس کوم خواته ځو، چې ژوند شي خلاص؟
په کوم ملک، په کوم وطن، په کومه لاره؟
دا ویرونه، دا غوغا، دا شور د څه دی؟...
زندګي څه ده، مرګ څه دی، ګور د څه دی؟
چا پسې، څه پسې، څه له بې قراراه؟
عزت څه دی، طاقت څومره، دولت څه وي؟
ولې ماته چې وي ښه، بل ته ښه نه وي؟...
یو وړوکی سر او دا قیصې بې شماره
څه لپاره، څه لپاره، څه لپاره؟

له انسان سره دا او دې ته ورته زرګونه پوښتنې د فلسفې بنسټونه جوړوي. له همدې امله د امریکا مشهورفیلسوف «ویلیام جېمز» وایي:«په موږ کې هریو فیلسوف دی، پوه یا ناپوه. موږ تل په دې هڅه کې یو، چې په هغو چارو نظر ورکړو، چې په موږ پورې اړه لري او یا هم په دې اړه تصمیم نیسو او د تصمیم د نیولو همدا اړتیا د عقل او پوهې پرلوري راښکون، هماغه لامل دی، چې له موږ څخه فیلسوفان جوړوي.»(۱۰)

«په فلسفه کې تلپاتې پېښې»

دلته پوښتنه راولاړېږي، چې که داسې وي، نو بیا ولې د هرچا له نامه سره د «**فیلسوف**» کلمه نه لیکو او د افکارو په تاریخ کې یوازې د ګوتو په شمېر څو فیلسوفان پېژنو او بس؟ ددې پوښتنې لنډ ځواب چې «هرچا چې څه وغوښتل، هماغه ته به ورسېږي»، موږ ځکه هرچا ته په علمي لحاظ فیلسوف نه وایو، چې ټولو دا نه دي غوښتي او نه هم دې وزګار دي، چې د فلسفي پوښتنو په اړه خپل افکار بشپړ راټول او د ټاکلیو آرونو په رڼا کې ژوره وده ورکړي، خو هغه څوک چې د ژوندانه په نورو چارو کې ډېر نه دی بوخت شوی او د حقیقت موندلو ته یې کار ویلی او ددغه کار لپاره یې یوسیستم غوره کړی، موږ هماغه ته «فیلسوف» وایو.[11]

«فلسفه د جنون او جانان»

په نړۍ کې په اساسي او باقاعده ډول داسې فیلسوفان شته، چې د خپلو څېړنو او برسېرونو له مخې په نړیواله کچه شهرت او محبوبیت لري. د ساري په توګه، سقراط، ارسطو، افلاطون، اپیکور، سیسرون، ابونصرفارابي، ابن رشید، ابن خلدون، تامس هابز، رنه ډکارټ، جان لاک، باروخ سپینوزا، فرانسیس بیکن، امانویل کانټ، ژان ژاک روسو، شوپنهاور، هېګل، فریدریش نیچې، ویلیام جیمز، جان ډیوي، سانتایانا، هربرټ سپنسر، برتراندراسل، کروچه، ژان پل سارتر او نور یادولی شو.

په دغو پاڼو کې د معاصر فیلسوف او لیکوال «**ژان پل سارتر**» په ژوند، اند او ادبي او فلسفي رول باندې خبرې شوې دي، هیله ده، خوند ترې واخلئ.

«لیکوال او شاعر دواړه له ژبې سره، سروکار لري، خو د دواړو چلند بېل دی... داسمه ده، چې نثر لیکونکی یې هم لیکي او شاعریې هم لیکي؛ خو د دواړو ډولونو د لیکلو ترمنځ توپیر موجود دی. ګډه وجه یې یوازې د لاس خوځښت دی، چې کلمات پرې لیکي، پردې سربېره، دده نړۍ او د هغه بل سره جلا دي. هغه څه چې د یوه چا لپاره رښتوني دي، د بل لپاره نه دي...»

(سارتر)

«زما خیال دی، چې په ژوند کې د یوه شاعر مرام او هدف له یوه مبلغ او ملا څخه بیخي جلا او بل شان دی... یو شاعر باید د فکر او خیال، قول او عمل په ډګر کې د ښکلا او ښایست عبادت وکړي او انسان دې ته مجبور کړي، چې هغه د خپلو خواهشاتو له ګندګیو څخه خپل مخ د خپل باغي عدن خواته واړوي. دا کار په پند او نصیحت نه شي کېدای، زما هغه خلک بد ایسي، چې ما ته نصیحتونه کوي.»

(غنی خان)

سارتر څوک ؤ؟

«د سارتر ژوند او هلې ځلې»

ژان پل سارتر د فرانسې د شلمې میلادي پېړۍ یونامتو فیلسوف، د نوبل د ادبي جایزې ګټونکی لیکوال، سوله غوښتونکی سیاستوال، ادبي کره کتونکی او د اګزیستېنسیالېزم د فلسفي مکتب په پلویانو کې یو مهم او مخکښ شخصیت شمېرل کېږي.

څېړونکي وایي که څه هم د وجودي فلسفې «**اګزیستېنسیالېزم**» بنسټ د نورو فیلسوفانو له خوا اېښودل شوی دی، خو دا «**سارتر**» ؤ، چې دغې فلسفې ته یې نړیوال شهرت ورکړ. د دوی په اند په شلمه میلادي پېړۍ کې هېڅ یو فیلسوف د سارتر په اندازه مشهور نه شو. دا ځکه چې نوموړی نه یوازې د فلسفي مسایلو شنونکی او مفکر ؤ، بلکې د ګڼو داستانونو، ننداریکونو او ادبي مقالو لیکوال او ویناوال هم ؤ. دده د شهرت یو لامل دا هم ښودل شوی، چې ده د خپل وخت او ماحول د نورو روښانفکرانو په پرتله ډېر ساده او قلندرانه ژوند کاوه او د خپلې ټولنې د ځینو دودونو او رواجونو پروړاندې یې بې پروایي ښودله.

د سارتر اثار او افکار د نړۍ په ګڼو ژوندیو ژبو باندې ژباړل شوي دي او په نړیواله کچه لوستونکي او مینه وال لري. د پښتو ادب وتلی څېړونکی استادمحمدصدیق روهي لیکي:«د سارتر د اثارو لوستونکي ډېر زیات دي او ښایي، چې زیاتره لوستونکي به یې هغه کسان وي، چې دده له وینا څخه خوند اخلي، خو موافقه ورسره نه کوي.» استاد روهي دغه مطلب په یوه بله کرښه کې داسې روښانوي:«آیا لوستونکي رومان ددې لپاره لولي، چې هغه کټ مټ رښتیا دی؟»

رښتیا هم د سارتر په اثارو کې د هغه د خپل ایډیالوژیک او فلسفي رنګ ترڅنګ د ادبي ادا او ښکلا داسې قوت او زړه راښکون شته، چې لا تر اوسه یې پر لوستونکو او مینه والو کې کمی نه دی راغلی.

سارتر په ۱۹۰۵م کال د فرانسې په پلازمېنه پاریس کې نړۍ ته راغلی دی. د سارتر پلار «**ژان باپتیست سارتر** ، ۱۸۴۷-۱۹۰۶» د سمندري قواو افسر ؤ او مور یې «**آنه ماري**،۱۸۸۲-۱۹۶۹» په سوله کې د نوبل د جایزې د ګټونکي «**ډاکترالبرټ شوایتزر**» د تره لور وه، دوی یعنې د سارتر مور او پلار په ۱۹۰۴م کال کې واده سره وکړ او یو کال وروسته یې سارتر پیداشو، سارتر د ۱۵میاشتو ؤ، چې پلار یې د ژېړې تبې له امله مړ شو او مور یې د خپل پلار «**شارل شوایتزر**» کره ولاړه.

سارتر د خپل ماشومتوب د وخت دغه دردناک حالت، په خپل اثر «**کلمات**» کې چې په پاخه عمر کې یې لیکلی دی، داسې بیانوي:«... زما نیکه شارل شوایتزر، زما د پلار ترمړینې مخکې د تقاعد غوښتنه کړې وه، خو کله چې ما او مور مې پناه وروړه، نیکه مې هغه غوښتنه بېرته واخیسته او بیا یې په کار پیل وکړ... زما د پلار مړینې زه او زما مور له خوبه راویښ کړو، کله چې پوه شوم، چې څه راپېښ دي، اندېښنو په سر واخیستم، د مور مې یوازې ما ته سترګې وې، خو ما خپل ځان له هغو سره پردی احساساوه... د نیکه په کور کې به مې ویل کېدل، ستا د پلار د مړینې ګناه د هغه پرخپله غاړه وه. دا هغه جمله وه، چې ځوځوځله مې د خپلې نیا له خولې اورېدلې ده، هغې به دا هم ورسره غبرګوله، چې پلار دې د ژوند د ستونزو له بار څخه اوږې سپکې کړې. نیکه مې له بلې خوا په هغه مرحوم باندې پړه اچوله، چې څنګه یې په ۳۰ کلنۍ کې له نړۍ سترګې پټولې؟ په دې توګه به د خپل زوم له غمه ووت، چې ګواکې داسې موجود نور په نړۍ کې له بېخه شته نه دی. خو ما هغه نشوای هېرولی، ځکه زما پلار داسې ځالي خالي کړی ؤ، چې ما له هغو سره د هېڅ

ډول پېژند ګلوۍ فرصت ونه موند... له هغه وخته چې ما خپل ښی او چپ لاس پېژندلی، په خپله ګناه باندې هم پوه شوی یم، هر یتیم هلک له سخت حساسیت سره لاس او ګرېوان وي او تل خپل ځان خطاکار بولي، فکر کوي، چې مور او پلار یې له هغه څخه بېزاره ؤ، ځکه یې هغه ترک کړی دی او د تل لپاره ترې ابدي ځالې ته الوتي دي... هغه مهال زما مور هم د خپل برخلیک له ستونزو سره مخ وه، پرله پسې غمونو او بې خوبۍ مې له مور څخه د زړه روز اخیستی ؤ، شیدې یې وچې شوې او زه یې دایې ته وسپارلم. له مور څخه جدایي، په ماکې په ناروغي بدله شوه، د مرګ او ژوند ترمنځ شوم. وروسته مې داسې فکر کاوه، چې زه ددې لپاره نړۍ ته راغلی یم، چې یوازې مړ شم، یو ناژغورلی ماشوم د پلار غېږې ته پناه وړي، مګر ما د پلار غېږې ته پناه یو نه وړه او له هغې څخه لیرې ولوېدم... هر وخت به مې مور ډاډ راکاوه او راته ویل به یې، چې ته د نړۍ تر ټولو خوشبخت ماشوم یې! مګر دا مې هم نه شوای کولی، چې د مور دغه خبره ونه منم او هغه څه چې ما لیدل ونه زغمم. له ځانه سره به مې ویل، آیا زه په رښتیا خوشبخت یم؟ ما د خپلې هغې بې کسۍ د بیان لپاره چې په ځان کې مې احساسوله، هېڅکله الفاظ پیدا نه کړل، ښایي سبب به یې دا ؤ، چې زه یې هېڅ وخت یوازې پرېښودی نه یم... په دې ډول شپې ورځې راباندې تېرېدې، ساه مو ایستله، خواړه مو خوړل، په ډېرو کیسو کې نه ؤ او ژوند ته مو ادامه ورکوله، ځکه چې ژوند مو پیل کړی ؤ... »

د سارتر نیکه «**شارل شوایتزر**» د الماني ژبې استاد ؤ او کورنی اقتصادي حالت یې ښه ؤ. ده د خپلې لور په خاطر سارتر ته زیاته پاملرنه درلوده، سارتر یې په مور باندې ګران ؤ، پاک یې ساته او اوږده وېښتان یې ورته پرېښي وو. سارتر پخپله په دې اړه لیکلي:« زما اختیار د لویانو په لاس کې ؤ، زما عادت ؤ، چې خپل ځان د هغو په نظر کې ووینم، هغوی غوښتل زما په وجود کې د لوی سړي خوی ځای پرځای کړي، کله به چې له ماڅخه لیرې هم ؤ، نو د ستر ګو تر کونجو به یې څارلم،

ما به منډې وهلې، ساتېرۍ مې کولې، خو د دوی پاملرنه راپسې وه، د لوبو وسایل به یې راته راوړل او نړۍ به یې زما لپاره د ساتېرۍ وړ ګرځوله... نیکه به مې چې کوم وخت، زما اوږده وېښتان لیدل، مور ته به مې یې په غصه ناک انداز ویل، تا دغه هلک د نجلۍ په شان جوړ کړی دی! دا کار مې نه خوښېږي، وېرېږم دغه ماشوم د ښځو په شان ډارن او نازک آموخته نه کړې...»

سارتر دری کلن ؤ، چې ښۍ سترګه یې ناروغه شوه او ورو ورو یې خپل ځیر له لاسه ورکړ، همدا لامل ؤ، چې ده د ژوند ترپایه پورې عینکې په سترګو کولې او خپلې یوازنۍ چپې سترګې ته یې زیاته پاملرنه کوله. سارتر په ماشومتوب کې د نورو ماشومانو په پرتله وړه ونه درلوده، حتی کله چې لوی هم شو له قده ټیټکی سړی ؤ، دغه ټکي ته ان په ماشومتوب کې دده د مور پام ؤ، خو هڅه یې کوله چې ماشوم سارتر له دغه ټکي څخه ونه ځورېږي. سارتر په دې اړه لیکلي: « زما مور چې له قده لوړه او د ښکلې څېرې خاونده وه، نو د سپکاوي زغم یې نه درلود، هڅه به یې کوله، چې زما وړوکی قد کومه جدي خبره ونه ګڼي، دې به زما او د ځان د زړه ښه کولو لپاره ویل، موږ شوایتزران لوړې لوړې ونې لرو او د سارتر د پلارګنۍ خلک ټیټ قدي دي، زما زوی هم له دې اړخه خپل پلار ته ورته دی. خو کله به چې د نورو ماشومانو منډو رامنډو ته متوجه شوه او زه به یې یوازې او خفه ولیدلم، نو هڅولم به یې، چې هسې نه زه خپل ځان سپک او ناڅېزه وګڼم، په داسې حال کې چې ما د هغې خلاف فکر کاوه او هېڅکله مې خپل ځان ناڅېزه او وړوکی نه دی انګېرلی او نه مې له دې ټکي د کوم رنځ احساس کړی دی...»

د سارتر نیکه «شارل شوایتزر» په خپل کور کې د خپل ځان لپاره یوشخصي کتابتون درلود، ددغه کتابتون الماری په آلماني او فرانسوي ژبو باندې له بېلابېلو علمي او فرهنګي کتابونو څخه ډکې وې. سارتر به هر وخت د خپل نیکه په کتابونو کې د خپل ذوق کتابونه لټول.

سارتر لا ښوونځي ته نه ؤ تللی، چې خپلې مور یې لیکل او لوستل ور وښودل. سارتر به د ورځې زیاته برخه د خپل نیکه په کتابتون کې د کتابونو په لوستلو باندې تېروله. کله به یې لوستل او کله به یې له هغو څخه لیک لیکه، په دې اساس نوموړی یو کورناستی هلک ؤ او له خپلو همزولو سره یې ډېره کمه ناسته ولاړه درلوده.

نوموړی د خپل دغه وخت ځینې یادونه په خپل کتاب «**کلمات**» کې په خورا جالب انداز راوړي دي. دی لیکي: «هرڅومره چې خپل فکرونه د تېرمهال په لوري وراړوم او د خپل ماشومتوب کلونه په یاد راوړم، نو د ماشومانه ناپوهیو او نورو ناسمو کارونو کوم اثر مې پکې نه ترسترګو کېږي، هېڅکله مې د نورو ماشومانو په څېر په خاورو کې لاس نه دی وهلی، ځالې مې نه دي ورانې کړې، بوټي مې نه دي شکولي او په مرغیو پسې مې کاڼي نه دي ویشتي. بلکې زما لپاره مرغۍ، ځالې، اهلي ژوي، کروندې او هرڅه کتابونه ؤ. کتابتون راته د یوې داسې هنداري بڼه درلوده، چې په هغه کې د ټولې نړۍ تصویر موجود ؤ. کله به چې په دغه کتابتون کې فکر یووړم، نو د لایتناهي نړۍ عظمت به مې د هغو له ټولو رنګارنګیو سره په سترګو لیده... د نیکه د کتابونو پوره واک مې درلود، ساعتونه ساعتونه به د کتابونو په منځ کې ناستوم، ورځ تربلې د ډېرو پوهانو له نومونو سره اشنا کېدلم، اوس فکر کوم، چې زما معنوي وده له همدغه ځایه پیل شوې ده.»

سارتر د کتابونو په منځ کې رالوییدو، زیاتره وخت به د مېز شاته ناست ؤ، یا به یې څه لوستل او یا به یې لیکل، مور به یې هر ماښام ورنه پوښتنه کوله، چې نن دې څه شی زده کړل؟ او کوم کتاب دې ولوست؟ سارتر د دغو شېبو یوه ډېره په زړه پورې خاطره لیکي:

«زما مور به هم بې کاره نه پاتې کېدله او زما د تشویق لپاره به یې چې څه په وس وو، هغه یې کول. څوک به چې زموږ کور ته راتلل، پر ته له دې چې ما ته خبر راکړي، هغه به یې هغې خونې ته راوستل، چې زما میز

پکې اېښې ؤ، دا کار به یې دد ې لپاره کاوه، چې ما هغو ته د کار پرمهال وروښيي، زما به هم ورته پام ؤ، خو ځان به مې یو ډول بوخت او متفکر ښوده او دا هم ددې لپاره چې زيات د ستاینې وړ وګرځم. مېلمه به چې څو شېبې ماته وکتل، نو په آرامۍ سره به د پښو په سرو له هغې کوټې راووت او په بله کوټه کې به یې زما ستاینه کوله. دغه حالت ماته د ټولو ګاونډیانو پاملرنه را اړولې وه. مور مې هڅه کوله، چې خلکو ته وښيي، چې زوی مې فوق العاده استعداد لري او پر ته له کوم ښوونکي څخه یې له خپله ځانه لیکل او لوستل زده کړي دي، خو نیا به مې مور ته ویل، چې تاسې ددغه ماشوم په ښوونه او روزنه کې له زیات شدت څخه کار اخلئ او که چېرې دغه حالت همداسې پرمخ ولاړ شي، لیرې نه ده، چې دغه ماشوم به یوازې هډوکي پاتې شي… »

د سارتر عمر د ۷ کلو په شاوخوا کې ؤ، چې مور او نیکه یې د «**څلورم هانري**» ښوونځي ته واستاوه. ددغه ښوونځي مدیر د سارتر له نیکه سره پېژندل، په دې اساس نوموړي مدیر به په سارتر باندې چې د نورو زده کوونکو په پرتله آرام او ګوښه ګیر غوندې ؤ ځانګړې پام کاوه. سارتر په خپل ټولګي کې د هغو زده کوونکو له ډلې څخه ؤ، چې په لیک او لوست باندې به یې ښه سرخلاصېده. ښایي یو لامل به یې دا ؤ، چې هغه مخکې له مخکې په خپل کور کې له لیک، لوست او کتاب سره اشنا شوی ؤ.

سارتر چې کله ۱۲ کلنۍ ته ورسېد، مور یې له یوه سړي سره چې«ژوزف مانسي» نومېد او د سارتر د پلار پخوانی ملګری ؤ واده وکړ او نور یې له خپل دغه نوي خاوند سره د «**لاروشل**» ښار ته کډه وکړه. که څه هم سارتر له خپلې مور سره ولاړ، خو د خپلې مور له دغې پرېکړې څخه ناراضه ؤ.

سارتر د «لاروشل» د ښار په یوه ښوونځي کې خپلې زده کړې ته ادامه ورکړه. نوموړی تر ۱۵ کلنۍ پورې همدغلته په زده کړه بوخت ؤ، خو په

دغه ښوونځي کې د زده کوونکو ناوړه حالت او ناسم روزنيز چاپېريال دده د زړه تنګۍ لامل شوی ؤ، همغه وو، چې په ۱۹۲۰م کال پلازمېنې پاريس ته راواستول شو او دلته د شپې په يوه لېسه کې په زده کړه بوخت شو. په دغه لېسه کې ده له خپل يوه ټولګيوال سره چې **«پل نيزان»** نومېدو ملګرتيا ټينګه کړه. نيزان هم د سارتر په شان د ماشومانه شخړو او شوخيو پرځای له ليکلو او لوستلو سره مينه درلوده. دغه هلک فرانسوي ادبياتو ته د سارتر په پام را اړولو کې لوی رول درلود.

سارتر په ۱۹۲۲م کال چې عمر يې ۱۷ کلونو ته رسېده، له يادې لېسې څخه د فراغت برېليک ترلاسه کړ. ترفراغت وروسته ده له خپل ملګري نيزان سره يوځای پرېکړه وکړه، چې د پاريس په پوهنتون کې لوړې زده کړې وکړي. دوی په همدغه هوډ، په ۱۹۲۴م کال نوموړي پوهنتون ته لاره پيدا کړه او هلته يې په ګډه سره د يوې مجلې چې **«بې نومه کوچينۍ مجله»** نومېده په خپرولو باندې پيل وکړ.

سارتر په دغه پوهنتون کې د نيزان په څېر نور دوستان هم پيدا کړل، چې دغو ټولو دده په علمي او عملي ژوند کې ځانګړی رول درلود. ده د تحصيل په څوکلنه دوره کې د فرانسې د اوولسمې ميلادي پېړۍ د ستر فيلسوف **«دکارت»** په راسيونالېزم **«د عقل اصالت»** باندې حمله وکړه او داسې نورې فلسفي او ادبي مقالې يې هم خپرې کړې.

په ۱۹۲۹م کال سارتر په **لومړۍ درجه** ددغه پوهنتون د فلسفي علومو له څانګې څخه د خپل فراغت برېليک ترلاسه کړ. د **«سيمون دوبوار»** په نوم يوه پېغله په دوهمه درجه او **«نيزان»** په څلورمه درجه کې راغلل.

سارتر د پوهنتون په وروستي يعنې «۱۹۲۹م»کال کې له خپلې ټولګيوالې **«سيمون دوبوار»** سره واده وکړ. څېړونکي وايي، سارتر له بورژوايي واده سره مخالفت کاوه او له همدې امله يې له سيمون دوبوار سره د ژوند ترپايه پورې د ملګرتيا ژوند وکړ.

«**سیمون دو بووار**» هم د شلمې پېړۍ یوه تکړه لیکواله او د اګزیستېنسیالېزم د فلسفي مکتب پلوۍ ګڼل کېږي، نوموړې په ۱۹۰۸م کال د پاریس په یوه شتمنه کاتولیکه کورنۍ کې زیږېدلې وه. ریاضي او فلسفه یې په یوه کاتولیک انستیتیوت کې او ادبیات یې د «سنټ مارین» په ښوونیزه مرکز کې او د فلسفې په برخه کې یې لوړې زده کړې د «سوربن» په پوهنتون کې سرته رسولې وې، ددې مشهور کتاب «دوهم جنس» نومېږي، چې په ۱۹۴۹م کال لیکل شوی دی، په دغه کتاب کې د هغو ظلمونو په اړه په خورا تفصیل او تحلیل سره بحث کوي، چې د تاریخ په اوږدو کې په ښځو باندې شوي دي. دا کتاب ترخپرېدا څو کاله وروسته له فرانسوي ژبې څخه انګلیسي وژباړل شو او په ګڼ شمېرټوکونو کې په امریکا کې خپور شو. ددې هېڅ کوم اولاد پیدا نه شو، نوموړې په یوه مرکه کې په دې اړه ویلي:

«هېڅکله مې له دې ټکي افسوس نه دی کړی، چې د کوم اولاد څښتنه نه شوم، دغه ټکی زما لپاره جالب ؤ، البته له دې سببه نه چې له اولاد څخه مې بد راځي. هغه مهال چې زه په تانده ځوانۍ کې وم، غوښتل مې د خپل ماما له زوی «ژاک» سره واده وکړم، طبعي ده چې د اولادارۍ فکر مې هم کړی ؤ، مګر کله چې مې له سارتر سره ژوند شو، نو زموږ ترمنځ دغه د جوجاړي رابطه د روښانفکرۍ پر اساس وه، نه په کوم بل سبب... ما چندان علاقه نه درلوده، چې له سارتر څخه دې څه ولرم، پخپله همدی زما لپاره کافي وو... او همداسې زه هم د خپل ځان لپاره کافي وم...فکر کوم، کوم ډول ژوند چې موږ غوره کړی، ډېره اړتیا پکې نشته، چې زه دې پکې د یوې مونثې رول ولوبوم»

سارتر چې کله له پوهنتون څخه فارغ شو، د «**لوهاورو**» او «**لیون**» په کالجونو کې د فلسفې په تدریس بوخت شو. نوموړي د تدریس پرمهال هم له نورو فلسفي او ادبي مطالعاتو څخه لاس نه لنډاوه. ده په ۱۹۳۱م کال د وجودي فسلفې خواته تمایل وښود او هغه یې په خپلو ادبي او

فلسفي ليکنو کې منعکس کړ. دوه کاله وروسته له يوه تحصيلي بورس څخه په استفادې د نورو فلسفي زده کړو په موخه «**المان**» ته ولاړ او په «برلين» کې يې په خپلو زده کړو او څېړنو لاس پورې کړ. سارتر په الماني او فرانسوي ژبو ان د ماشومتوب له دورې څخه ليکل او لوستل کولی شوی. ده دلته د المان د وتليو او منليو فيلسوفانو اثار او افکار مطالعه کړل. په دغه فيلسوفانو کې يو تن «**مارټين هايدګر**» ؤ، چې تر ټولو فيلسوفانو يې زيات د سارتر فکر اغېزمن کړ.

مارټين هايدګر «Martin Heidegger، **۱۸۸۹-۱۹۷۶**م» هم د شلمې پېړۍ په مخکښو فيلسوفانو کې شمېرل کېږي. نوموړی د المان لوېديځې خواته د آلپ د غرونو په لمنو کې په يوه کليواله مذهبي او عنعنوي کورنۍ کې زېږدلی ؤ، زده کړې يې د المان په معتبرو پوهنتونونو کې سرته رسولې وې او په فلسفه کې يې لويه مطالعه درلوده، نوموړي بېلابېلې دندې ترسره کړې وې، چې تر ټولو مهمه يې د فرايبورګ د پوهنتون رياست يادولی شو. دده د علمي او فلسفي اثارو شمېر «۶۰» ته رسېږي او د وجودي فلسفې په برخه کې يې نويو نظرياتو تر ده وروسته فيلسوفان تر اغېز لاندې راوستلي دي.

په فرانسه کې د هايدګر د فلسفې اغېز په **۱۹۳۵**م کال کې پيل شو، دا هغه وخت ؤ، چې د هايدګر د «زمان او وجود» او «متافزيک څه شی دی؟» کتابونه د سارتر او نورو روښانفکرانو له خوا مطالعه شول. څېړونکي وايي د هايدګر د افکارو اغېز په فرانسه کې د لومړي ځل لپاره د ژان پل سارتر په فلسفي بحثونو کې څرګند شو.

سارتر په المان کې ؤ، چې **دوهمې نړيوالې جګړې** روز واخيست. په همدې اساس بېرته فرانسې ته راغی، خو څرنګه چې نوموړی تردغو شېبو پورې له سياست څخه ليرې سړی ؤ، مګر تردې وروسته د فرانسې د ژغورنې په فکر کې شو. دی په عين غيرنظامي توب کې، پرته له هېڅ ډول وېرې د جنګ ليکو ته ننووت او د نقشې اخيستونکي په دنده يې

پکې پیيل وکړ. سارتر ددې کار ترڅنګ له فرصتونو څخه په ګټه اخیستو د ۹ میاشتو په اوږدو کې ۲۰۰۰مخونه لیکنې وکړې، چې وروسته د هغو یوه برخه «**د جنګ د ناپوهۍ دفترونه**» په نوم چاپ شوه.

سارتر د جګړې په لیکو کې په ۱۹۴۰م کال ونیول شو او د بند لپاره المان ته یووړل شو، دی په زندان کې د انساني ژوند له کړکېچنو اړخونو سره اشنا شو، هلته یې د ځان په شان ډېر نور زندانیان ولیدل، ده به زندانیانو ته ترنیموشپو پورې کیسې کولې، له دې امله د زندانیانو ورسره زیاته مینه پیدا شوه، خو دده په راخلاصون پسې هلې ځلې روانې وې، په پایله کې د ډاکترۍ د یولړ جعلي اسنادونه په جوړولو سره په ۱۹۴۱م کال کې له زندانه راخوشي شو.

سارتر یو پلټونکی خوی درلود، ده ان په اته کلنۍ کې رومان ته ورته لیکنې کولې، د لیکوالۍ مهارت او فلسفي ژورلیدونو د وخت په تېرېدو سره تردې پورې را ورساوه، چې وروسته یې اثار د فرانسې له پولو واوښتل او د نړیوال ادب او فرهنګ په ورشو ورګډ شول.

سارتر لکه چې په مخکنیو پاڼو کې یادونه وشوه، ساده ژوند درلود، د ساده ژوند مینه وال ؤ او د شتو او پیسو په زېرمه کولو کې به یې چندان فکر نه کاوه، دی لیکي: «ماهېڅکله د مالکیت احساس نه دی کړی، ځکه چې کله به د نیکه په کور کې وم او کله به د پلندر کره اوسېدم، په خپل کور کې هېڅ وخت نه یم اوسېدلی، زما د ژوند اړتیاوې به نورو پوره کولې.»، خو وروسته چې دی لوی شو او د خپلو اثارو د خپرولو له لارې پیسې لاسته راوړې، هغه به یې هم بې دریغه خرڅولې، نوموړی لیکي: «**هېڅکله د شتو خاوند نه شوم، خو د تنګلاسۍ ستونزې مې هم نه دي لیدلې.**»

ویل کېږي، د سارتر لومړنۍ ادبي او څېړنیزې هڅې د خپروونکو له هرکلي سره مخامخ نه شوې، څو تحقیقي اثار یې بې اثره پاتې شول. د «**شکست**» په نوم اثر یې له شکست سره مخامخ شو او د «**باریونا**» په نوم ډرامه یې په تراژیدیک ډول له چاپه پاتې شوه. خو سارتر هېڅکله له خپل کار او زیار څخه لاس وانه خیست. ده په ۱۹۳۸م کال د «**تهوع یا کانګې**» د اثر په لیکلو شهرت ترلاسه کړل، دغه اثر له چاپ څخه دوه کاله وروسته یعنې په ۱۹۵۰م کال د فرانسې د شلمې پېړۍ له څوغوره ادبي اثارو له ډلې څخه وشمېرل شو، چې پخپله سارتر هم د ژوند ترپایه پورې خپل دغه اثر تر ټولو غوره اثر ګاڼه، سارتر پخپله دغه بریا بسنه ونه کړه، او څوکاله وروسته یعنې په ۱۹۴۴م کال یې د خپل بل مهم فلسفي اثر «**هستي او نیستي**» په لیکلو سره ځان د شلمې پېړۍ د اوچتو فیلسوفانو په کتار کې ودراوه. خو کله یې چې د خپل ماشومتوب د وخت اټوبیوګرافي «په خپله باندې د خپل ژوندلیک لیکنه» د «**کلمات**» په نوم په خورا ساده او استادانه ډول ولیکله، نو سارتر یې د **نوبل** د ادبي جایزې د ګټونکو په لېست کې راوست. سارتر خپل قلم د ژوند تر وروستیو وختو پورې وچلاوه او له بېلابېلو ورځنیو بوختیاؤ سره داسې نور ادبي او فلسفي اثار هم وپنځول، چې په زرګونو لوستونکي یې پر ځان رامات کړل.

خو هېره دې نه وي چې دده اثارو د مینه والو ترڅنګ ځینې مخالفان هم پیدا کړل، چې اګزیستنسیالېزم او په ځانګړي ډول د سارتر افکار یې د ټولنې منل شویو دودونو او اخلاقي معیارونو ته ګواښ بلل. د سارتر پر وړاندې دغه اوازې یومهال ددې لامل شوې، چې په ۱۹۴۸م کال په «**واتیکان**» کې دده د اثارو په خپراوي او لوستلو باندې بندیز ولګول شو؛ خو دغه بندیز، دده د اثارو د نور شهرت لامل شو.

د سارتر د مشهورو اثارو نومونه په لاندې ډول دي:

- کانګې

- ادبيات څه شي دي؟
- د جنايت شور
- دېوال
- په دوربين کې
- مچان
- وتل ممنوع دي
- د عقل سن
- لوی روسپي
- د خپلواکۍ لار
- بودلر
- خيرن لاسونه
- د آلتونا ګوښه ګيران
- په کيوبا کې د شکرې جګړه
- د تروا ښځې
- کلمات
- هستي او نيستي
- تخيل
- کار له کاره تېر شو
- د عواطفو په اړه د يوې نظريې طرحه
- په روح کې مړينه
- بې کفنه سړي
- څرخ ډنډه
- لويه فاجعه
- وروستي مهلت
- نکراسوف
- بنده کوټه

- دیوه رئیس کوچینوالی
- د دیالتیک عقل کره کتنه
- لوبغاړی او قرباني
- نېکمرغه کورنۍ
- د روښانفکرانو په دفاع کې
- اګزیستنسیالېزم او د بشر اصالت
- او نورې زیاتې مقالې او مرکې...

سارتر د خپلو علمي، ادبي او فلسفي هلو ځلو ترڅنګ له سیاست څخه هم لرې نه دی پاتې شوی. لکه مخکې مو چې وویل، ده په دوهمه نړیواله جګړه کې په عملي توګه ګډون وکړ او یو کال د المانیانو له خوا بندي کړی شو، خو کله چې راخوشي شو، د علمي هلوځلو ترڅنګ یې سیاسي هلې ځلې هم پیل کړې. ده په ۱۹۹۴م کال د جمهوري دیموکراتیک جمهوریت په نامه سیاسي ګوند تشکیل کړ، خو په ۱۹۵۲م کال ددغه ګوند له سقوط وروسته دی کمونستانو ته ورنژدې شو. په ۱۹۵۴م کال سارتر شوروي اتحاد، سکانډنیاویا، افریقا، د امریکې متحده ایالاتو او کیوبا ته سفر وکړ او په وروستي هېواد «کیوبا» کې د قهرمان په توګه استقبال شو.

په ۱۹۶۴م کال سارتر د نوبل د ادبي جایزې مستحق وګڼل شو، خو ده دغه جایزه ونه منله او ویې ویل، چې دغه جایزه د بورژوازي د ایډیالوژۍ په خدمت کې ده.

په ۱۹۶۷م کال د نړۍ د سوله غوښتونکو له خوا په ویتنام کې د امریکې د امپریالېزم د جنایتونو په هکله یوه بین المللي محکمه جوړه شوه، سارتر ددې محکمې د رئیس په توګه وټاکل شو او ورپسې یې د «عام قتل» په نوم مقاله خپره کړه.

سارتر چې کله د **کمونېزم** خواته تمایل پیدا کړ، نو تریوه بریده یې له اګزیستېنسیالېزم څخه لاس واخیست او حتیٰ له خپل یوه نږدې ملګري لیکوال «**البرټ کامو**» سره یې اړیکې وشلېدې.
البرټ کامو چې د ژوند کلونه یې له ۱۹۱۳م څخه تر ۱۹۶۰م کال پورې دي، د سارتر په څېر یو فلسفي لیکوال ؤ او په ۱۹۵۷م کال یې د ۴۴ کلنۍ په عمر ، یعنې له سارتر څخه ۸ کاله وړاندې د نوبل جایزه ګټلې وه.
ده له سارتر سره زیات کلونه د ادب او فلسفې په ډګر کې ملګرتیا درلوده، خو یومهال د دوی ترمنځ دغه ملګرتیا له منځه ولاړه.
رضاسیدحسیني د خپل کتاب «مکتب های ادبي» په دوهم ټوک کې د دوی د ملګرتیا د جوړېدو او ورانېدو په هکله لیکلي: (سارتر او کامو مخکې له دې چې یو بل وپېژني، هریوه داسې اثار لیکلي وو، چې دوی ته یې شهرت ورکړی ؤ؛ خو بیا هم د دوی ترمنځ ځینې ګډ ټکي شته وو. په دې توګه سارتر د کامو یو اثر«**بېګانه**» وستایه او کامو د سارتر دوه اثرونه «**کانګې**» او «**دېوال**» وستایل. مګر بیا هم ددغو دوولیکوالو یوله بل سره متفاوت نړۍ لید درلود. سارتر له طبیعت څخه ترهه او کرکه درلوده او کامو د مدیترانې په لمر باندې مَیَن ؤ. ددغو دوو لیکوالو ملګرتیا د فرانسې تر آزادۍ وروسته ټینګه شوه او کامو هم د سارتر له اګزیستېنسیالېزم څخه ملاتړ وکړ؛ خو په ۱۹۵۲م کال د دوی دواړو ترمنځ د اړیکو پرېکون غوغا راوپاروله. د دوی ترمنځ اختلاف د سیاسي تمایلاتو له امله ؤ. سارتر مخکې له مخکې د شوروي له کمونېزم سره علاقه وښوده او کامو ترهرڅه وړاندې له هغو څخه وېره او کرکه درلوده. دغه بېلتون په واقعیت کې له هستۍ او ادبیاتو څخه د دوو متفاوتو برداشتونو او اخیستنو له امله ؤ. چې وروسته انسان پالنه، عصیان، میل، نېکمرغي او له ښکلي سبک سره مینه د **کامو** په کار کې او تعهد، سیاست، انقلاب، وسوسه او له ادبیاتو څخه بېزاري د **سارتر** په کار کې راڅرګند شول.)

سارتر هېڅکله په خپل ژوند کې د کمونېزم رسمي غړیتوب وانه خیست او حتیٰ د کمونستانو ځینې وحشیانه اعمال یې په خپلو لیکنو او ویناؤ کې په سختو الفاظو سره وغندل.
په ۱۹۶۷م کال د کیوبا ولسمشر «**فیډل کاسترو**» سارتر ته بلنه ورکړه، چې په کیوبا کې په یوه کلتوري کانګرس کې ګډون وکړي، ده دغه بلنه ومنله، خو د روماتېزم ناروغۍ سارتر ته موقع ورنکړه، چې په نوموړي کانګرس کې ګډون وکړي.
سارتر د ژوند په وروستیو کلونو کې د لیدلو ځواک له لاسه ورکړ او له ګڼ شمېر نورو جسمي کمزوریو او ناروغیو سره هم لاس او ګرېوان شو، نوموړي په ۷۰ کلنۍ کې د یوې مرکې په ترڅ کې د خپل صحت په اړه وویل:
«راته مشکله ده، چې ووایم، حال مې ښه دی، مګر دا هم نه شم ویلی، چې بد دی، دوه کاله کېږي، چې له یوشمېر ستونزو سره مخ یم، په ځانګړي ډول کله چې تر یوه کیلومتر زیات پلی ځم، پښې مې درد کوي، له همدې امله پلې ګرځېدا په همدغه اندازه کوم. له بلې خوا د وینې له شدید فشار سره مخ وم، خو په دې وروستیو کې په ناڅاپي توګه ورڅخه ژغورل شوی یم. تر ټولو مهم دا چې چپه سترګه مې هم له ستونزو سره مخ شوه، زما دغه یوازنۍ سالمه سترګه وه، ښۍ سترګې خو مې آن په درې کلنۍ کې د لیدلو ځواک له لاسه ورکړی ؤ. اوس په مبهم ډول شیان وینم. رنګ او رڼا معلومولی شم، مګر شیان په سمه توګه نشم لیدلی او نه نور لوستل او لیکل کولی شم، که رښتیا ووایم، د لیکلو ځواک راپکې مړ نه دی، کله ناکله توري او کلمې د کاغذ پرمخ رسموم، خو کله چې یې ولیکم، هغه بیا نه شم کولی، چې ویې لولم. لوست راته په مطلق ډول ناشونی دی، کرښې او د کلمو ترمنځ فاصلې وینم، خو په خپله کلمې نه شم تشخیصولی، خو څرنګه چې نور له لیکلو او لوستلو څخه محروم شوی یم، نو زما لپاره نور هېڅ امکان پاتې نه دی، چې د یوه لیکوال په توګه

کار وکړم، له دې مخې د لیکوالۍ فعالیت مې په بشپړ ډول پای ته رسېدلی دی... حافظه مې غالباً ښه ده، خو ځینې وخت د نومونو په برخه کې راسره یاري نه کوي، زیاتره وخت یې په ډېره مشکله په یاد راوړم، خو کله داسې هم شي، چې له ښخه مې په یاد نه راځي، مګر لاتر اوسه په لاره باندې یوازې تللی شم...»

په دغه مرکه کې له سارتر څخه تر پورتنیو توضیحاتو وروسته پوښتل شوي: «ددې ټولو ترڅنګ، له لیکوالۍ سره د اړیکو پرېکول، یو سخت او دروند ګوزار دی، خو تاسې څنګه له هغو څخه په آرامۍ خبرې کوئ ؟»

سارتر په ځواب کې وایي: «دغه ټکي زه له وجودي لحاظه په بشپړ ډول له منځه وړی یم. ویلی شم، زه وم، مګر نور نشته یم... زه چې کوم وخت په هغه څه باندې فکر کوم، چې له لاسه مې ورکړي، نوهېڅ وخت د غم او خفګان احساس نه کوم او نه مې کړی دی...»

...په پای کې د سولې، آزادۍ او هستۍ دغه سترفیلسوف په ۱۹۸۰م کال د **۷۵** کلنۍ په عمر د تل لپاره له نړۍ څخه رخصت واخیست، خو نوم یې د تاریخ د یوه ستر شخصیت په توګه نړۍ ته پاتې شو، د نوموړي د ښخولو په مراسمو کې چې په پاریس کې ترسره کېدل «**۵۰۰۰۰**» پنځوس زره کسانو ګډون کړی ؤ.

د سارتر له مړینې څخه دری کاله وروسته مېرمن سیمون دوبوار «**د خدای پامانۍ مراسم**» په نوم یو کتاب د دغه فیلسوف د ژوند او مړینې په هکله خپور کړ.

سیمون دوبوار شپږ ۶ کاله وروسته یعنې په ۱۹۸۶م کال د ۷۸ کلو په عمر له ژوند سره مخه ښه وکړه او جسد یې د سارتر د قبر ترڅنګ خاورو ته وسپارل شو.

سارتر او اګزیستنسیالېزم

اګزیستنسیالېزم د جهان د هغو اړخونو عکاسي کوي، چې نامطلوبې، ناوړه او تاواني وي؛ په دې اساس لومړی باید د موضوعاتو منفي، تاواني او ناوړه خواوې څرګندې شي، وروسته هغو ته تغیر ورکړل شي، دیوه متفکر او لیکوال دنده دا ده، چې د موضوعاتو غلطۍ او بدۍ څرګندې کړي... اګزیستنسیالېزم یوه عمل پلوه هڅه ده. زموږ فلسفه وايي، هر سست په خپله سست عنصره شخص، خپل ځان عنصره کړی دی او هر قهرمان شخص، پخپله له خپل ځانه قهرمان جوړ کړی دی. د سست عنصره شخص لپاره تل دا امکان شته، چې نور سست عنصره ونه ووسېږي. همداسې د قهرمان شخص لپاره هم دا امکان شته، چې له قهرمانۍ څخه لاس ووینځي. هغه څه چې حساب ورباندې کېږي، یوازې دانسان عمل او مسئولیت دی، چې د هغه شخصیت ټاکي.

(سارتر)

ژان پل سارتر

سارتر او اګزیستېنسیالېزم

د فلسفې په تاریخ کې اګزیستېنسیالېزم «Existenialisme» یوه نوې اصطلاح ده، چې د شلمې میلادي پېړۍ په لومړۍ نیمایي کې منځته راغلې ده. دغه اصطلاح د اګزیستېنس «Existence» له کلمې څخه چې د «وجود» په معنا ده او د فرانسوي ژبې د «Existentiel» او د انګلسي د «Exitence» له کلمو څخه چې د «وجودي» معنا ورکوي اخیستل شوې ده، چې په ټولیز ډول د «وجود د اصالت» یا «د وجود د مخکې والي» معنا ښیندي.
په «اریانا دایرة المعارف» کې راغلي «اګزیستېنسیالېزم د لاتینې کلمې اګزوس څخه اخیستل شوی دی، چې د شتوالي او د وجود د ماهیت معنا ورکوي. په انګریزي ژبه کې اګزیستېنسیال له اګزیسن چې د وجود په عالم کې د واقع کېدو معنا ورکوي، اخیستل شوی دی او اګزیستېنسیال د وجود د اصالت معنا ورکوي.»
دا چې له دغې کلمې څخه هدف «د وجود اصالت» دی، نو په دې اساس ویلی شو، چې دغه مفهوم نه یوازې په شلمه میلادي پېړۍ کې منځته راغلی دی، بلکې په ځینو پخوانیو فلسفو کې هم «د وجود د اصالت» او «د ماهیت د اصالت» موضوع ګانې راغلې وې، خو دومره په جدي او مشخصه توګه وربانديې بحث نه ؤ شوی، لکه د اګزیستېنسیالېزم پلویانو چې وربانديې وکړ.
استاد محمدصدیق روهي په خپل نامتو اثر «ادبي څېړنې» کې لیکي:
« اګزیستېنسیالېزم یا د وجود فلسفه د معاصر وخت یوه غیرعقلي «Irrationalistic» تمایل دی، چې د روشنفکرانو د ځینو قشرونو د تفکر ډول منعکسوي.»
څېړونکي وایي، په اروپا کې د نوې ارواپوهنې منځته راتګ د زیاترو پوهانو په فکر کې بدلون راوست، په ځانګړې توګه د «زیګموندفروید» او «کارل ګوستاویونګ» په وسیله د «لاشعور» او «ټولنیزشعور» کشف د عقل کمزورتیا څرګنده کړه؛ دوی وویل د انسان په ذهن کې داسې برخه شته، چې انسان په هغو باندې کنټرول نه لري او نه یې د پوهې او عقل لاس رسی ورته

کېږي، دغې برخې ته دوی د «لاشعور» یا «تحت الشعور» نوم ورکړ. ښايي دغو برسېرونو په اګزیستنسیالستانو هم اغېز کړی وي او ښايي همدا لامل وي، چې د دغې فلسفي څانګې یو پلوی «مارتین هایدګر» وایي:
«عقل د تفکر او بالاخره د تخیل دښمن دی.»
د څېړونکو په اند اګزیستنسیالېزم د هغې فلسفې او عقیدې نوم دی، چې شعار یې «څرګندونه، اړونه او بل ډول کول دي» له دې څخه د دوی مطلب دا دی، چې په یو عمل، حرکت، سیاست او نورو مسایلو کې باید لومړی د هغو ناسمې او منفي خواوې څرګندې شي او وروسته ورته سمون او بدلون ورکړل شي.
استاد روهي ددغې فلسفې او پرهغو باندې د «اګزیستنسیالېزم» د نوم اېښودلو په باب لیکي: (که څه هم اګزیستنسیالېزم له دوهمې نړیوالې جګړې څخه وروسته وده وکړه، خو ددې فلسفې رېښې په نولسمه پېړۍ کې هم لیدلی کېږي. «سورن کې یرکیګارډ،soren kierkeggard» ډنمارکی فیلسوف «۵۵-۱۸۱۳م» د لومړي ځل لپاره د وجود فلسفه رامنځته کړه او له همدې امله دی د اګزیستنسیالېزم پلار یا مبتکر ګڼل کېږي. سره له دې باید دا تصور ونشي، چې د اګزیستنسیالېزم اصطلاح به هم د «کې یرکیګارډ» له خوا وضع شوې وي... د فسلفې د قاموس «مسکو ۱۹۶۷م» په حواله د اګزیستنسیالېزم اصطلاح په ۱۹۲۹م کال د «اف. هاینمن،f.Heinemann» له خوا معرفي شوه، خو د ویلیام سها کیان «د فلسفې د تاریخ مولف» په قول د اګزیستنسیالېزم اصطلاح د لومړي ځل لپاره «ژان وال،janwahl» وضع کړه. سره له دې که څه هم د اګزیستنسیالیستي افکارو رېښې ډېرې لرغونې دي، نه یوازې په یوناني فلسفه کې، بلکې د پښتو او دري په اشعارو کې هم لیدل کېږي. اګزیستنسیالېزم د یوه سیستماتیک فلسفي مکتب په توګه د «سورن کې یرکیګارډ» په لیکنه کې راڅرګندېږي، څرنګه چې دده اثار په ډنمارکي ژبه لیکل شوي وو؛ نو تریوې پېړۍ پورې نړۍ دده له افکارو څخه بې خبره وه. «مارتین هایدګر» دده فلسفه راژوندۍ کړه او بیایې د زیاتې روزنې لپاره خپل ممتاز شاګر «ژان پل سارتر» ته وسپارله.)
سارتر په خپل وار سره د اګزیستنسیالېزم فلسفې ته انکشاف او شهرت ورکړ. همدا لامل دی، چې اوسني څېړونکي سارتر ددغې فلسفې له خورا مخکښنو څېړو څخه شمېري.

د اګزیستنسیالېزم په فلسفي بحثونو کې د «**وجود**» او «**ماهیت**» کلمات زیات کارول کېږي. د دې لپاره چې د دغو دوو مسئلو په بنسټیزه معنا باندې وپوهېږو، د فلسفې پاڼو ته پناه وړو.
فلسفه وايي: (کله چې تاسې وایئ «ونه موجوده ده»، آیا دوو شیزونو ته اشاره لرئ، که یوه ته؟ ایا یوشی د «ونې» په نامه دی او بل د «وجود» په نامه. آیا «وجود» او «ونه والی» په یوه شي کې جمع کېږي، یعنې یو شیز هم «ونه» او هم «موجود» کېدای شي؟
همدا راز کله چې وایئ «زه موجود یم»، آیا ستاسو «زه والی» ستاسو له موجودیته جدا دی؟... دلته د «ونې» مفهوم د دغه شیز «څه والي» ته اشاره کوي او د «موجود» مفهوم د هغه هستۍ او وجود ته اشاره ده. په کلي توګه د «ونې» په څېر مفاهیم، چې د شیزونو د «څه والي» د معلومولو لپاره راځي «ماهیت» بلل کېږي... ماهیتونه هغه نومونه دي، چې موږ د بېلابېلو موجوداتو او مخلوقاتو ترمنځ د فرق او تمیز لپاره هغه کاروو او وجود د اوبو په څېر دی، چې هغه په بېلابېلو لوښو او بېلابېلو ظرفونو کې اچوو. کله چې اوبه په بېلابېلو لوښو کې اچول کېږي، په هر لوښي کې خاص شکل او خاص نوم پیدا کوي. «هستي» هم په دې نړۍ کې په بېلابېلو قالبونو کې اچول شوې او بېلابېل نومونه یې پیدا کړي دي. دا قالبونه او ظرفونه هماغه ماهیتې قالبونه دي او هر یو قالب ځانته یو ماهیت ګڼل کېږي.) «فلسفه څه ده؟- عبدالرحیم دُرانی»
که په لنډه توګه ووایو، د «وجود» مفهوم په ټولو مراتبو کې یوشان دی، د فلسفې له نظره وجود کوم ځانګړی تعریف نه لري، بلکې پر احکامو او ځانګړتیاؤ یې خبرې کېږي او «ماهیت» د یوه شي د ډېرو ژورو او زیاتو پاینښت لرونکو خواصو او رابطو مجموعې ته ویل کېږي، چې د هغو پواسطه د نوموړي شي مبدا، خصلت او د انکشاف تمایل ټاکل کېږي، یا په ساده ډول، ماهیت د یوه شي او یا یوه موجود د هغو خصوصیاتو مجموعه ده، چې له نورو شیانو څخه یې ورباندې توپیر کېږي.
په دې اساس «ماهیت» او «وجود» سره تړلي دي او په حقیقت کې ماهیت د وجود څرنګوالی دی، که ووایو «دا کاغذ دی»، «زه انسان یم» یا «زه انساني ماهیت لرم»، دلته دا خبره څرګنده ده، چې موږ یوازې په دغه یوه جمله کې د یوې پاڼې کاغذ او د خپل ځان ټول مشخصات نه شو بیانولی، بلکې د کاغذ او

انسان هغه ستر خصوصیات په پام کې نیسو، چې په ټولو کاغذونو او انسانانو کې شریک دي. دغه ډول خصوصیات د شیانو کلي او ټولیز ماهیت څرګندوي، مګر که چېرې د هر شي او هر فرد ځانګړي خصوصیات په پام کې ونیسو، کلي ماهیت په فردي ماهیت بدلېږي.
اګزیستنیسالېزم لکه مخکې چې ورته اشاره وشوه، د «وجود د اصالت» پرمعنا دی، مګر د سارتر او د هغو د ملګرو له خوا یې معنا «د انسان د وجود له اصالت» سره سمون خوري. په دې اساس د «وجود» د کلمې کوم استعمال چې د اګزیستنسیالیستانو له خوا کېږي، ددغې کلمې له عادي استعمال سره توپیر لري، په ورځنیو خبرو اترو کې ونه، کاڼي، دېوالونه او نور شیان «وجود» لري، خو په اګزیستنسیالېزم کې چې له «وجود» خبره کېږي، هدف ترې د «انسان وجود» دی.
یا په بل ډول اګزیستنسیالیستان وجود د داسې هستۍ خاصیت بولي، چې خلاق، فعال، متفکر، غوره کوونکي او مسئول وي او موجود له انسان څخه پرته ټولو هغو پدیدو ته چې انفعالي هستي لري او د انسان د لاس وهنې منفعل وي او خپله معنا د انسان له بدلون څخه اخلي اطلاق کېږي. په دې توګه په اګزیستنسیالېزم کې «وجود لرل» له «شتوالي» سره یوه شانته یا مترادف نه دی.
د څېړونکو په اند، د اګزیستنسالېزم قوت او اتکا په هماغه ایډیالېزم ده، چې ارتجاعي رومانتېزم ته یې قوت ورکړی دی، د ارتجاعي رومانتېزم هنرمند عقیده لرله، چې احساسات د بهرنیو حقایقو محک دي او د ژوند واقعي مظاهرو ته یوازې هغه مهال پام کېدای شي، چې په داخلي نړۍ او د زړه په جهان کې احساس شي. اګزیستنسیالیست فیلسوف هم عقیده لري، چې زموږ له هستۍ او وجود پرته نړۍ محسوسه او اغېزمنه نه ده او دا موږ یو چې حقیقي نړۍ ته ساه ورکوو... یا په عالم کې د هستۍ سرچینه په خپله موږ یو.
د «هایدګر» په نظر «د وجود د پېژندلو لپاره فقط یوه لار شته او هغه پخپله انسان دی، انسان یوه داسې کړکۍ ده، چې د وجود پرمخ پرانیستل شوې ده او د وجود پېژندنې لپاره باید د انسان د وجود ابعاد کشف کړو.»
په همدې بنسټ ټولو اګزیستنسیالیستانو «سورن کې یرکیګارډ، کارل ژاسپر، ګابریل مارسل، نیکولای بردایف، مارټین هایدګر، ژان پل سارتر،

البرټ کامو او نورو» پر انسان او د انسان پرهستۍ باندې بحث کړی دی. د دوی په اند انسان هغه رود ته ورته دی، چې په هر ځای او هر وخت کې خپل ځانته په خپله لوری او بڼه ټاکي او له دې مخې په نړۍ کې هر نوښت له انسان څخه سرچینه اخلي، انسان په بشپړ ډول خپلواک دی او په بشپړ ډول د خپل ژوند او چارو مسئول دی.

څرنګه چې د اګزیستېنسیالېزم اصلي محور انسان بلل کېږي، نو همدا لامل دی، چې په لوېدیځ کې د دغه فلسفي مکتب پلویانو ته «د هستۍ د فلاسفه ؤ» نوم هم ورکړل شوی دی.

د دغې فلسفې پلویان پر دوو برخو وېشل شوي دي. په لومړۍ ډله کې کاتولیکان «د مسیحي دین لویه څانګه» یا دین داران شامل دي، لکه:
(کارل ژاسپر)، (کې یر کیګارډ)، (ګابریل مارسل) او (نیکولا بردایف) او په دوهمه ډله کې هغه فیلسوفان شامل دي، چې دین ته ژمن نه دي، په دغه ډله کې (ژان پل سارتر) او (مارټین هایدګر) هم راځي.

د دوی دواړو ډلو ګډ نظریات پر انسان او د انسان د ماهیت پرموضوع باندې راڅرخي. دوی وايي: «ترڅو چې بشر کوم عملي اقدام نه وي کړی، ترصفت لاندې نه راځي، ځکه نه ښه دی او نه بد، هېڅ شی نه دی، یو خالي لوښی دی، چې وروسته د ژوند په جریان کې په ښو او بدو پېژندل کېږي، چې لوښی یې په زهرو ډکېږي او که په شاتو.»

د انسان د پیدایښت او وروسته په نړۍ کې د هغه د رول مسئله د فلسفې په تاریخ کې یو تود بحث دی. فرانسوی فیلسوف «ژان ژاک روسو» ویلي:
«انسان آزاد پیدا شوی، خو هر ځای په بند او ځنځیرونو کې دی.»
«هایدګر» ویلي: «د انسان ماهیت د هغه په وجود کې دی.»
او «سارتر» وايي: «د انسان وجود تر ماهیت مخکې دي.»

سارتر د اګزیستېنسیالېزم په استازیتوب د دغې جملې تفسیر داسې کوي: (انسان په لومړي سر کې نه ماهیت لري او نه کیفیت؛ له انسان څخه یوازې هغه وخت «یوشی» جوړېږي، چې وجودي پیدایښت او ارزیابي پیل کړي او د ماهیت او کیفیت خاوند شي.) سارتر یو بل ځای د خپل دغه نظر پخلی کوي او وايي: «لومړی فرد منځته راځي او بیا هغه خپل ماهیت پخپله ټاکي او د هغه

ټاکنه یا انتخاب په دایمي توګه جریان لري، څرنګه چې د بشر وجود تل په تغیر او تحول کې دی او په دغه تغیر او تحول کې هر فرد لاس لري.»
د اګزیستېنسیالېزم د پېژندنې د تیورۍ موقف دا دی، چې هر یو فرد د خپلې پوهې او معرفت مسئول دی. معرفت له شخصي خبرتیا څخه سرچینه اخلي او د انسان د آګاهۍ، خبرتیا او احساساتو له محتوا څخه د تجربې د محصول په څېر ترکیب مومي. انساني موقعیتونه له عقلاني او غیرعقلاني دواړو عناصر څخه جوړېږي. د معرفت اعتبار، د هغه ارزښت او معنا د خاص وګړي لپاره ټاکي.
ددغه فلسفي مکتب پلویان په دې باور دي، چې پخپله کس باید په خپلې هستۍ او برخلیک پورې اړوندو مسایلو ته ځواب وومومي، په بله وینا هغوی په عین وخت کې د هستۍ د مسایلو لپاره چې د نورو د ځوابونو رد یې په نظر کې نیولی دی، وړاندیز کوي، چې هر وګړی باید په دغو مسایلو فکر وکړي، ترڅو لومړی په نړۍ کې د خپلې هستۍ په اصالت پوه شي او وروسته د خپلو ستونزو او مسایلو په حل برلاسي پیدا کړي. د دوی په نظر د چارو رښتنوالی مخکې له هرڅه د ځان پېژندنې او د انساني هستۍ د اصالت درک دی، په بله وینا انسان چې د ټولو شیانو مقیاس او معیار دی، باید خپل انساني وجودي حقیقت هم پر ټولو شیانو مقدم وبولي.
په دې بنسټ «سارتر» وایي: «**بشر پرته له کومې مرستې او سند څخه هر وخت او هره لحظه د بشریت په جوړولو مجبور دی.**»، سارتر د یوه فرانسوي شاعر «پونژ» دغه جمله تائیدوي، چې ویلې وه: «**بشر د بشر آینده دی!**».
سارتر څرګندوي: «بشر ته ښایي چې نوي سرحدونه پرانیزي او له پروني جهان څخه مخکې ولاړ شي.»
سارتر په دې ډول د انسان د مسئولیت او تعهد مسئلې ته ډېر تم کېږي او له ګڼو ټولنیزو نیمګړتیاؤ او ناخوالو ترڅنګ د انسان تر ټولو مهمې دندې ته ګوته نیسي، نوموړی وایي: «موږ په داسې ډول پیداشوي یو، چې سره له دې چې زیات رنځونه او ستونزې پر موږ راتپل شوې، بیا هم غواړو خپل رول په نړۍ کې په ښه ډول ادا کړو.»
سارتر انسان د خپل ځان او ټولنې د جوړولو مسئول ګڼي او وایي، دا موږ یو چې معیارونه او ارزښتونه منځته راوړو. د سارتر په اثارو کې که څه هم د طبیعت کمه یادونه کېږي او کابو ټولې لیکنې یې د ښاریانو لپاره دي، خو د ارزښتونو

د منځته راوړلو د نظريې د ښې پوهېدنې لپاره ان د طبيعت مثال ورکوي.
سارتر وايي: « ارزښتونه زموږ له اعمالو څخه را الوزي، هماغه ډول لکه کوم وخت چې په باغ کې قدم وهو او زموږ په راتګ سره مرغان له ونو الوزي.»
سارتر پر انسان باندې د خبرو او نظرياتو په لړ کې په خپله يوه وينا کې اعلان کړه، چې «اګزيستنسياليزم د هيومانيزم يا انسان پالنې يوه بڼه ده!» خو وروسته د نوموړي دغه ادعا له نيوکو سره مخ شوه. افغان ليکوال او د فلسفې استاد «اروابناد اسد اسمايي» د خپلې ليکنې په يوه برخه کې دغه موضوع داسې بيانوي: «په اروپايي اګزيستنسياليزم کې ژان پل سارتر د هغه نامتو نماينده دی او هيومانيزم يعنې له انسان سره مينه يې خپل ايډيال ګرځولې وه، خو د هيومانيزم اصلي مفکوره، چې کېدای شوای او بايد له انسان سره په عاطفي رابطه ولاړه وي، په يوه لاينحل پراډکس تبديله شوه. يو مثال به راوړو، د عاشق او معشوق ترمنځ رابطه د سارتر په نزد د جلاد او قربانۍ رابطې ته ورته ده او د هغه په نظر اصلي ګناه په داسې نړۍ کې اوسېدل دي، چې نور هم پکې اوسېږي، د نورو کسانو تحمل، رنځ او عذاب دی او بالاخره جهنم د نورو کسانو حضور او موجوديت دی. له دې جهته ويلی شو، چې د سارتر رواني او فلسفي نقطه نظر له هيومانيزم يا بشردوستۍ سره په مقابله کې واقع دی او د هغه اګزيستنسياليزم يا هيومانيزم تبليغاتي عنوان دی.»
«استاد اسد اسمايي» د خپلې دغې ليکنې په يوه بل پراګراف کې وايي:
«ژان پل سارتر چې له هيومانيزمه خبرې کوي، د تړلې دروازې قهرمان يې دې نتيجې ته رسېږي، چې دوزخ يعنې تاسې، جهنم يعنې د تاسو او نورو خلکو حضور، يا انسان، انسان ته دوزخ دی او هر انسان بل ته جهنم دی، چې دا طرزِ فکر له هيومانيزم سره په پراډکس کې واقع دی.»
همداراز يو نور شمېر څېړونکي هم وايي، مخکې له دې چې «سارتر» د اګزيستنسياليزم خبره راواخلي او هغه د هيومانيزم او بشرپالنې سره غاړه غړۍ وبولي، نوموړي په خپلو مهمو اثارو «کانګې» او «دېوال» کې د بشر د ژوندانه يو تريخ طنز وړاندې کړی دی، چې په هغو کې له هرې خوا د پوچۍ له تصور سره مخامخ دی او په جدي ډول له تاريخي او اخلاقي اميدونو سره اړيکې پرې کوي. سارتر د کانګې اثر په يوه برخه کې ليکلي:

«... د پوچۍ کلمه مې ترقلم لاندې زيږي، لږ مخکې مې په باغ کې ونه موندله، ورپسې سترۍ هم نه وم، اړتيا مې ورته نه وه، ما د شيانو په اړه، له شيانو سره، پرته له کلمو چورت واهه. په سر کې مې پوچي وه، چې نه کوم تصور ته ورته وه او نه کوم آواز ته، بلکې د يوه مړه اوږده مار په څېر مې ترپښو لاندې کېدله... او پرته له دې چې د ويلو لپاره څه وړاندې کړم، پوهېدم چې د خپل وجود کيلۍ، د خپلو کانګو کيلۍ او د خپل ژوند کيلۍ مې موندلې ده. په رښتيا، ټول هغه څه چې کولی مې شوی، وروسته يې پيداکړم، په همدې پوچۍ پورې اړه لري. بيا هم پوچي د يوې بلې کلمې په څېر راڅرګنده شي، زه له کلماتو سره په جګړه کې يم، هغلته مې يو شی لمس کړل، مګر دلته غواړم د پوچۍ يو مطلق خصلت څرګند کړم... د يوه ليوني خبرې د هغه موقعيت په اړه پوچې دي، په کوم کې چې دی دی، مګر پخپله د هغو د لېونتوب په برخه کې پوچې نه دي...»

څېړونکي وايي، په اروپا کې د لومړۍ او دوهمې نړيوالو جګړو په بهير کې زياتره متفکرين له دغه ډول ضد او نقيض احساساتو او نظرياتو درلودونکي شول. چې دا هرڅه له هغو وېرو، بدګومانيو، زړه تنګيو، د کرکې او يوازيتوب له احساساتو څخه راپورته شول، چې د جګړو په ترڅ کې يې د اروپايي انسان په «لاشعور» کې رسوب وکړ.

سارتر يوازنی روښانفکره نه دی، چې تر قلم لاندې يې پوچي زوکړه کوي او د ژوند يو له تاوتريخوالي ډک تصوير وړاندې کوي، بلکې د زياترو قلموالو او متفکرينو برخليک همداسې دی.

«البرټ کامو» د اګزيستېنسيالېزم يو بل پلوی او د سارتر ملګری ؤ، چې ژوند يې پوچ وباله، د نوموړي ليکنو د «پوچۍ د فلسفې» په نامه شهرت وموند، دده يو داستاني اثر «د سيزيف افسانه» نومېږي. په دغه اثر کې د «سيزيف» په نوم يو سړی، د خدايانو له خوا محکومېږي، چې يوه ډبره د غره سر ته وخېژوي، خو څنګه چې دی ډبره د غره سر ته رسوي، هغه ببرته رارغړي، په ده باندې همداسې ژوند تېرېږي، ډبره د غره سرته وړي، هغه بيابيا رارغړي، د هغه لپاره د ډبرې هره ذره او د غره هره پړښه يوه دنيا جوړوي، خو سيزيف خپل دغه بې حاصله کار ته دوام ورکوي...

فرانسوی لیکوال «اندره مالرو» د «کامو» ددغه اثر په اړه لیکي: «خدایانو سیزیف په دې محکوم کړ، چې ډبره د تل لپاره د غره تر څوکې وخېژوي او له هغه ځایه بېرته په خپل وزن سره بېرته راولوېږي. خدایان په دې دلایلو پوهېدل، چې له بې ګټې او ناامیده کوونکو کار څخه بل هېڅ وحشتناک عبرت نشته...»

د اګزیستېنسیالېزم لاروی «البرټ کامو» غواړي د سیزف د افسانې له لارې د انسان د ژوندانه یو پوچ او غملړلی انځور وباسي، نوموړی دا پوښتنه مطرح کوي، چې انسان خپل لنډ او یونواخت ژوند په څه تېروي؟ پورته کېدل، بس ته ختل، د ورځې دری یا څلور ساعته په دفتر یا کارخانه کې کار کول، خواړه، سرویس، څلورساعته کار، استراحت، دوشنبه، سه شنبه، چهارشنبه، پنجشنبه...

په دې ترتیب «کامو» هم د سارتر په شان له متضادو احساساتو سره پاتې شوی، ده که څه هم ویلي: «ضروري نه ده، چې هرسړی دې ستر سړی وي، د انسان لپاره یوازې انسانیت بس دی.»، خو دا ټکی هم د تامل وړ دی، چې وایي: «انسان یوازنی مخلوق دی، چې په خپل خلقت باندې ناراضه دی.»

په هر حال د اګزیستېنسیالیستو لیکوالو او متفکرینو په اثارو کې ډېر داسې ټکي شته، چې د استاد اسمایي په وینا د دوی له شعار سره په پراخ کس کې واقع دي. د «استاد روهي» په اند د اګزیستېنسیالیستانو په ادبي او فلسفي اثارو کې «فرد او ټولنه د دوو بېګانه قوتونو په توګه له یو او بل سره مخامخ کېږي، نتیجه څرګنده ده، فرد نه شي کولی، د ټولنیز انکشاف له قانون سره د ټکر په نتیجه کې بریالیتوب ته ورسېږي. البرټ کامو د انتحار وړاندیز کوي، ژان پل سارتر او نور ملګري یې هم فرد په مخمصه او مشکلاتو کې پرېږدي او یا له هغه څخه غواړي، چې شرایط او زمانه د ځان تابع کړي. د اګزیستېنسیالېزم قهرمان یا د یو نواخته او پوچ ژوند قرباني کېږي او یا دا چې د ټولنې د عیني قوانینو پرضد مبارزه کوي او په سېلاب کې مخ په پورته لامبو وهي. اګزیستېنسیالسټ چې په لومړي سر کې ځان آزاد ګڼي، په پای کې له فاجعې سره مخامخ کېږي، د تنهایۍ او بېګانګۍ احساس کوي؛ ځکه چې خپل ځان یې په لوی لاس له ټولنې څخه بېګانه کړی دی، په اضطراب او اندېښنو کې ژوند کوي او د اسارت، تهوع او ناامیدۍ په لومه کې نښلي.» «ادبي څېړنې»

په اګزیستنسیالیستانو لیکوالو او فیلسوفانو باندې دغه ډول نیوکې کمې نه دي. د داسې نیوکو او ایرادونو پیل د اګزیستنسیالېزم له پیدایښت سره همهاله دی.

«ژان پل سارتر» هم چې هلې ځلې یې ددغه فلسفي مکتب په ټینګښت کې ترنورو روښانه دي، په خپل وخت کې له ګڼو نیوکو سره مخامخ شوی دی. نوموړی پخپله د همغو نیوکو او مخالفتونو په باب لیکي:

(ځینې وګړي نیوکه کوي، چې اګزیستنسیالېزم خلک ګوښه ګیرۍ او ناهیلۍ ته دعوتوي، وایي، څنګه چې په دغه فلسفه کې ټولې لارې تړل شوې دي، نو داسې پایله ورځخه ترلاسه کېږي، چې په نړۍ کې زموږ عمل او اقدام ناممکن دی... دغه ډول نیوکې په ځانګړې توګه پرموږ باندې کمونیستان کوي. له بلې خوا په موږ باندې نیوکه کېږي، چې موږ د بشر ناوړه او شرم راوړنکو حالاتو ته ګوته نیسو، هرځای له ککړتیا او کړکیچ څخه پورته کوو او د بشري ژوندانه له خوشالوونکو ښکلاؤ څخه سترګې پټوو... مسیحیان پر موږ باندې ایراد نیسي او وایي، چې موږ د بشر له واقعیت او د هغو د اقداماتو له جدیت څخه انکار کوو؛ ځکه هغه محال چې موږ له ازلي ارزښتونو منکر شو، نو له «عبث والي» څخه پرته بل هېڅ شی هم نه پاتې کېږي، یعنې هر څوک چې څه وغواړي، ویې کړي، نو بل څوک حق نه لري، له خپل لیدلوري څخه د نورو خلکو اعمال او باورنه محکوم کړي...خو تر ټولو مهم ایراد چې موږ ته متوجه شوی، دا دی چې زموږ ټوله پاملرنه د بشر د ژوندانه له شري او تیارو اړخونو سره بوخته ده. څو ورځې مخکې ما ته یو چا وویل، یوې ښځې چېرته د قهر په وخت کې ناسمې خبرې کړې وې، خو د ښښنې د غوښتلو پر وخت یې ویلي وو: هسې نه چې اګزیستنسیالیسته شوې یم!...)

ژان پل سارتر ددغه شان نیوکو په اړه په خپلو ګڼو ویناؤ او لیکنو کې ځینې ځوابونه ویلي دي، نوموړی د اګزیستنسیالېزم د معرفۍ او د بېلابېلو ایرادونو او مخالفتونو په ځواب کې لیکي:

(اګزیستنسیالېزم له هغې فلسفې څخه عبارت دی، چې د بشر ژوند ممکنوي او له بل لوري دا هم وایي، چې هر عمل او هرحقیقت د انسان د

نفس محصول دي. زموږ فلسفه تر ټولو فلسفو لږ جنجالي، مګر تر ټولو جدي او سخت ګیره ده، دا فلسفه د فن لرونکو او فیلسوفانو لپاره ده، مګر بیا یې هم پېژندنه آسانه ده...

اګزیستېنسیالېزم د جهان د هغو اړخونو عکاسي کوي، چې نامطلوبې، ناوړه او تاواني وي؛ په دې اساس لومړی باید د موضوعاتو منفي، تاواني او ناوړه خواوې څرګندې شي، وروسته هغو ته تغیر ورکړل شي، د یوه متفکر او لیکوال دنده دا ده، چې د موضوعاتو غلطۍ او بدۍ څرګندې کړي... اګزیستېنسیالېزم یوه عمل پلوه هڅه ده. زموږ فلسفه وایي، هر سست عنصره شخص، خپل ځان په خپله سست عنصره کړی دی او هر قهرمان شخص، پخپله له خپل ځانه قهرمان جوړ کړی دی. د سست عنصره شخص لپاره تل دا امکان شته، چې نور سست عنصره ونه ووسېږي. همداسې د قهرمان شخص لپاره هم دا امکان شته، چې له قهرمانۍ څخه لاس ووینځي. هغه څه چې حساب ورباندې کېږي، یوازې د انسان عمل او مسئولیت دی، چې د هغه شخصیت ټاکي. په دې توګه اګزیستېنسالیزم یوه خوشبینه، پرعمل باندې ولاړه او عمل ته هڅونکې فلسفه ده. څرنګه چې وینئ، نه شو کولی دغه فلسفه پر ګوښه ګیرۍ، بې مسئولیتۍ او پر یوازیتوب غوښتلو باندې متکي فلسفه وبولو. ځکه په دغه فلسفه کې انسان د هغه د عمل له مخې سنجول کېږي او باور لري، چې بشر د خپل برخلیک ټاکونکی او جوړونکی دی. له همدې امله د اګزیستېنسالېزم فلسفه له کوشش او عمل څخه د انسان راګرځونکې نه ده، ځکه په زغرده اعلانوو، چې یوازنی شی چې بشر ته د ژوند کولو امکان ورښيي، هغه عمل دی...

اګزیستېنسیالېزم یوازني فلسفه ده، چې بشر ته وړتیا او شایستګي ورښیي. یوازنۍ فلسفه ده، چې بشر ته د کوم بل مادي شي په توګه نه ګوري. تاسې وینئ هر ماټریالیسټ «چې وایي ټوله نړۍ مادي ده او همدا ماده ده چې اروا یې زیږولې ده» ټولو بشري افرادو او حتی خپل ځان ته د کاڼي، لرګي او نورو شیانو په شان خطاب کوي، خو موږ غواړو د انسان ماهیت او ارزښت د نړۍ له نورو مادي شیانو څخه رابېل کړو...

د ناهیلۍ په اړه باید ووایو، چې دغه اصطلاح یوه خورا ساده معنا لري، په اګزیستېنسیالیزم کې موږ یوازې په هغه څه باندې تکیه کوو، چې زموږ له ارادې سره اړه لري او د هغو احتمالاتو په مجموعې باندې تکیه کوو، چې زموږ عمل ممکنوي. کله چې یو انسان څه شی غواړي، نو تل له یو شمېر احتمالي عواملو سره مخامخ دی.

د ساري په ډول زه خپل یوه دوست ته سترګې په لاره یم. دغه دوست مې یا په موټر کې راځي او یا په اورګاډي کې. دلته زما هیله او امیدواري زما د دوست د رارسېدلو په ټکي ولاړه ده، چې ګواکي پرته له کومې حادثې څخه به موټر یا اورګاډی راورسېږي او زما دوست به ترې راښکته شي. زه دلته د امکانونو په دایره کې قرار لرم، مګر تر هغه ځایه کولی شم، دغه امکانونو ته هیله من ووسم، چې په دقیق ډول زما د عمل په احاطه کې راشي. خو که چېرې په بشپړ ډول زما د عمل له احاطې څخه ووځي، باید له هغو څخه خپله هیله او امید پرې کړم، ځکه هېڅوک نه شي کولی، نړۍ او د نړۍ امکانونه زما له ارادې سره برابر کړي...

اګزیستېنسیالېزم له ګوښه ګیرۍ او راحت طلبۍ سره مخالفت لري. سستي او ګوښه ګیري د هغو کسانو لاره ده، چې وایي: هغه څه چې زه یې نه شم ترسره کولی، نور خلک کولی شي ترسره یې کړي. اګزیستېنسیالېزم ددغه ډول فکر په مقابل کې پاڅون کوي، ځکه باور لري، چې واقعیت له عمل څخه پرته نه رامنځته کېږي، حتی تردې هم مخکې ګام اخلي او وایي: بشر له خپلې طرحې څخه پرته بل هېڅ شی هم نه دی، بشر چې کله خپلو طرحو ته تحقق ورونبښي، هېڅ شی دی او په دې ډول بشر له خپل ژوند او د خپل ژوند د اعمالو له مجموعې پرته بل هېڅ شی نه دی...

د اګزیستېنسیالېزم لومړنۍ هڅه دا ده، چې انساني افراد د هغه اختیار ، مسئولیت او څښتنوالي ته وادار کړي، چې په خټه کې لري یې . په دې ډول موږ چې کله وایو، بشر د خپل وجود مسئول دی، منظور مو دا نه دی، چې ووایو انسان د خپل ځانګړي فردیت مسئول دی، بلکې وایو، هر فرد د بشریت دټولو افرادو پر وړاندې مسئول دی...

موږ هېڅکله د يوه هنري اثر د عبث والي په اړه خبرې نه کوو، کله چې موږ د «پيکاسو» له کومې يوې هنري تابلو څخه خبرې کوو، هېڅکله دا ادعا نه کوو، چې هنرمند کوم عبث او بې ځايه کار کړی دی؛ موږ په ډېره ښه توګه دغه ټکی ته اشاره کوو، چې پيکاسو يې خپله تابلو داسې انځور کړې، چې د انځورونې پرمهال پخپله دده روحيه همدغسې وه، لکه همدغه تابلو. موږ د اخلاقو په باب هم داسې نظر لرو، د هنر او اخلاقو ترمنځ شريک ټکی دا دی، چې په دغه دواړو مواردو کې موږ له ابداع او جوړونې سره سروکار لرو... ځينې وايي، چې موږ بايد پښې له خپل څړې څخه اوږدې نه کړو، هر کار چې د پخوانيو زړو رواجونو له دايرې څخه بهر وي، هسې خيال پلو دی...

تجربو ښودلې انسان همېشه د بدمرغۍ او پستۍ په لوري زور کوي... څوک چې دغه ډول منفي او غموونکې کلمې په ژبه راوړي، دا هغه خلک دي، چې هغوی «بشر يعنې همداسې» مفکورې ته ترجيح ورکوي. په حقيقت کې همدغه ډول خلک دي، چې اګزيستېنسياليزم ته يې د يوې تورې او غموونکې مفکورې نوم ورکړی دی. اګزيستېنسالېزم په زغرده اعلانوي، چې بشر يعنې تشويش او اضطراب. ددغې جملې مفهوم دا دی، کله چې بشر خپل ځان مسئول او ملتزم وباله، هغه بيا د يوې ځانګړې اندېښنې په لړ کې پوهېږي، چې بشر نه يوازې هغه دی، چې خپل موجوديت او د ژوند لار غوره کوي، بلکې تر دې وړاندې داسې قانون او روش غوره کوونکي هم دی، چې په خپل انتخاب سره د بشري ټولنې لوری ټاکي...)

❖❖❖

د اګزيستېنسياليزم نهضت که څه هم په فلسفه پورې اړه لري، خو پر ادبياتو يې هم زيات اغېز شيندلی دی. په ادبياتو کې د اګزيستېنسياليستي افکارو راوړنه او انځورونه تر بل هرهېواد نه زيات په فرانسه کې وشوه. ژان پل سارتر خپل ګڼ افکار د ادبي اثارو په چوکاټ کې څرګند کړل او البرټ کامو هم خپله فلسفه د ادبياتو په ژبه بيان کړه، له همدې امله ځينې پوهان وايي:

«د فرانسې اګزيستېنسياليزم د پنځول شوي پرځای، زيات اقتباس شوی دی او د فلسفې په تاريخ کې چندان ځای نه لري.»

خو په فرانسه کې د اګزیستېنسیالېزم جالب ټکی دا دی، چې ادبیاتو ته یې یوه نوې څېره وبښله او تر ټولو مهم دا چې دغه نهضت وکولی شول، هغه فاصله چې د ادبیاتو او فلسفې ترمنځ وه،له منځه یوسي.همدالامل ؤ،چې اګزیستېنسیالیسټ لیکوال لکه ژان پل سارتر، البرت کامو، سیمون دوبوار او نورو په خپل وخت کې له ستر ادبي شهرت څخه برخمن شول. سارتر او کامو خو د ادبیاتو په برخه کې د نوبل جایزې د ګټونکو په ډله کې راغلل.

څېړونکي وايي: په اګزیستېنسیالیستي ادبیاتو کې انسان د ابدي موجود او د ماورالطبعه وجود په شان ځلېږي، چې د زمان او مکان او د اجتماعي چاپېریال له اغېزو څخه وتلی وي. د انسان کړاوونه له مادي محرومیتونو، اجتماعي فشارونو او فکري اختناقونو څخه پیدا نه، بلکې دده د خپل تن او وجود مولود دي. د اګزیستېنسیالیستي ادبیاتو بله خاصه دا ده، چې په هغو کې همېشه د ژوند په ډګر باندې د مرګ سیوری خپور وي، ددغه مکتب لیکوال نشي کولی، چې په ژوند کې یو ژور مفهوم ومومي او د انسان خلاقه کوششونه د مرګ نه د ډار د کمولو موجب وګڼي. د مرګ تجلیل او لمانځنه، هغه د ژوند د تقدیر ټاکونکي په حیث ګڼي او له دې امله هغه ډار ته صوفیانه او رومانتیک رنګ ورکوي، چې له مرګه یې لري، دا ځکه چې هغه مهال جهاني جګړو لوېدیځ لړزولی او ځورولی ؤ، نو په دې اساس یې ددغه مکتب پیروان له مرګ سره دغه ډول رابطې ته رابللي وو.

د اګزیستېنسیالیستو لیکوالو په اثارو کې د انساني ژوند ګڼ ناسم اړخونه تصویرېږي او حتیٰ تردې چې ځینو لیکوالو یې ټول ژوند یو پوچ او بې معنا کشمکش بللی او انسان ته یې پکې د یوه خپلواک، خو وارخطا او اندېښمن موجود خطاب کړی دی.

د دوی په اند، په نړۍ کې آزادي او خپلواکي یو وجداني شی ده، نو د وجدانونو تعداد نړۍ منحوسه کړې او ددې سبب کېږي، چې زه همېشه په اضطراب کې یم، عشق او همکاري مې په نا امیدۍ اوړي، نو له دې امله «خپله کېدل او نور کېدل» چې د ژوند ضروري او ارضي خاصیت دی، د دایمي وارخطایۍ سبب کېږي.

د اګزیستېنسیالیستو لیکوالو په منځ کې «سارتر» هغه څوک ؤ، چې له خپلو فلسفي او فکري تمایلاتو ترڅنګ یې په ادبیاتو کې د تعهد، التزام او د ځان

مسئول بللو پلوي توب کاوه، خو دده دغه مفکورې د یوشمېر ادیبانو له نیوکو سره مخ شوې، له دې امله سارتر په ۱۹۴۵م کال د «نوي عصر» په نوم د یوې میاشتنۍ بنسټ کېښود. ده د دریو کلونو په اوږدو کې دغې میاشتنۍ ته د ادبیاتو د تعهد او ماهیت په اړه مقالې ولیکلې، چې وروسته د «ادبیات څه شي دي؟» په کتاب کې راټولې او چاپ شوې.

په دغه کتاب کې د ادبیاتو په اړه یو تیوریک بحث شوی دی. د سارتر ددغه اثر له محتوا او نظریاتي اړخ سره ځینې لوستونکي ډېر موافق نه دي، خو په هغه کې د سارتر د افکارو ژورتیا، د معلوماتو پراختیا او د سبک ښکلا د ټولو له خوا د منلو او ستایلو وړ دي.

سارتر ددغه کتاب او نورو لیکنو له لارې، ترهرڅا زیات د لیکوال د مسئولیت، رسالت او ژمنتوب په باب خبرې کړې دي، د ښاغلي اکبر کرګر په اند: «نوموړی له دوهمې نړیوالې جګړې وروسته په روښانفکره ټولنو کې د ادبي تعهد او مسئولیت مسئله وغځوله او ددې لپاره چې هغه ته فلسفي بستر ورکړي، نو د ادبیات څه شی دي؟ اثر یې ولیکه، نوموړي په خپل اثر کې آزادي، عمل او مسئولیت سره موازي او برابر بولي، د هغه په نظر لیکوال څرنګه عمل کوي؟ هغه ځواب وایي، چې د لیکلو له لارې عمل کوي... او نړۍ او چاپېریال بدلوي.»

سارتر لیکي: «په وړې نړۍ کې د ادبیاتو مفهوم څه شی دی؟ ښایي ووایو چې ادبیات د اخلاقو په څېر کلیت او ټولیز کېدو ته اړتیا لري، که لیکوال غواړي لوستونکي یې ډېر وي، ښایي د خلکو په کتار کې ودرېږي، یعني د دوو میلیاردو وږیو خلکو په کتار کې، که نه د یوې ځانګړې او ممتازې طبقې په خدمت کې به وي او له همدې ممتازې طبقې سره به په زیېښاک کې شریک وي.» «د وربښمو تول، عبدالغفورلېوال»

د سارتر او په مجموع کې د ټولو اګزیستنسیالیستو لیکوالو سبک او ادبي تګلارې که د نړۍ په سطحه سل په سلو کې پلویان نه دي پیدا کړي، لږ ترلږه په بېلابېلو هېوادونو، ژبو او فرهنګونو کې یې ځینې ادیبان او روښانفکران اغېزمن کړي دي. حتیٰ که چېرې موږ د افغانستان معاصر ادب ته نظر واچوو، داسې ادیبان او روښانفکران لرو، چې د سارتر او نورو اګزیستنسیالیستو لیکوالو له اثارو او افکارو سره اشنا وو او لږاو ډېر یې ترې اغېز موندلی دی. د ساري په توګه زموږ په هېواد کې پوهاند ډاکتربهاوالدین مجروح هغه څوک ؤ،

چې په فلسفه پوهېده، رواني او فلسفي اثار یې لیکلي او د خپل شهکار اثر «**ځانځاني ښامار**» پیل یې د سارتر له یوې کیسې او یوې جملې څخه کړی دی. د پوهاند مجروح د دغه اثر پیل داسې دی:

«داسې وایي
چېرته لرې یو لوی ښار ؤ
په دې ښار کې اوسېده یو لوی سړی هم
د ولس په هوښیارانو کې هوښیار ؤ
سوچ وهل، فکر کول یې کسب او کار ؤ
د جهان او ژوند رمزونه لټول ده
په دفترو، په اوراقو، کتابو کې
یوه ورځ د ورځ یې دا شانته بیان کړو:
تر کوم وخته چې دا ځمکه دا اسمان وي
تل د هر انسان دوزخ به بل انسان وي»

په پورته کرښو کې له «لوی سړي» څخه د پوهاند مجروح موخه «ژان پل سارتر» دی او یوه ورځ یې چې کوم بیا ن کړی، هغه هم د سارتر وینا ده. د پښتو ادب د تکړه شاعر او څېړونکي عبدالغفورلېوال په اند: (مجروح غواړي، خپل تیزس او فلسفي وړاندیز د اګزیستنسیالېزم د نامتو استازي فرانسوي ژان پل سارتر د مشهورې مقولې «تل یو انسان د بل انسان دوزخ دی» په وړاندې ودروي. مجروح ټینګار کوي، چې د انسان لپاره د هغه خپل نفس دوزخ دی، له دې ځایه وروسته شاعر د خپل وړاندې شوی تیزس د زبات لپاره د افسانې په چوکاټ کې د ننه د انسان اروايي منځ ته ننوځي. نفس د یوه ښامار په توګه تمثیلوي او دا ښیي، چې دغه ښامار څنګه د شعور او یا تحت الشعور په ساحه کې منځته راځي، وده کوي او دومره پرمخ ځي، چې په خپله د شعور څښتن «انساني اروا» په ښامار بدلوي.) «د ورېښمو تول، لېوال»

موږ که د پښتو ادب په زېږه لمن کې په کوم بل فلسفي لیکوال یا شاعر پسې ستر ګې اړوو، نو تر ټولو لومړی مو «**غني خان**» تر ستر ګو کېږي. د پښتو ادب څېړونکو غني خان په بنسټیز ډول د فکر شاعر بللی دی او هغه هم د فلسفي فکر. غني خان خپله فلسفه د شعر په چوکاټ کې وړاندې کړې ده. دده د فلسفې مرکز

هم د اګزیستانسیالېزم غوندې «انسان» دی او په انسان کې د انساني ژوند او مرګ فلسفه.
غني خان هم پرخپلو اسلامي او پښتني ارزښتونو پوهېده او هم پر اګزیستانسیالېزم. همدا لامل دی، چې دده شعر که هرڅومره اګزیستانسیالېزم ته نږدې هم شي، بیاهم د خپلې ټولنې رنګ او بوی نه بایلي.
موږ ددغه نامتو فلسفي شاعر«غني خان» ځینې شعرونه او خبرې د اګزیستانسیالېزم د نوموتي استازي «ژان پل سارتر» له ځینو افکارو او خبرو سره د موضوع د نږدېوالي له مخې راوړو:
سارتر وايي:
«انسان د انتخاب حق لري او کولی شي، له امکاناتو څخه په استفادې سره خپل ځان له خپلو هدفونو او ارمانونو سره عیار کړي.»
«یوازې زه یم، چې د یوه شي ښه والی او بدوالی څرګندوم.»
«د بشر جوړونکی په خپله بشر دی.»
غني وايي:
«او ما ځان له ساز کړ پخپله جوړ
د خپل خوب نه، د خیال نه
د خپل غم نه، د مستۍ نه
د خپل تول نه، د خپل تال نه
او ما ځان له یار کړ پخپله جوړ
د خپل سوز نه، د ارمان نه
د خوبونو نه، د رنګونو نه
د ګلونو نه، د خزان نه
او ما ځان له، غم کړ پخپله جوړ
د خندا نه، د خوشالۍ نه
د وصال نه، د خمار نه...
او ما ځان له، ژوند کړ پخپله جوړ
د امید نه، د رڼا نه
د تیارو نه، د ښېرو نه
د غمو نه، د سودا نه

او ما ځان له مرګ کړ، پخپله جوړ
د ژوندون نه، د مستۍ نه
د سپرلي نه، د ژړو ګلونو نه
د لالونو نه، د ځوانۍ نه»

سارتر وايي:

«هستي او نېستي د يو او بل په مقابل کې دوې مترادفې خبرې دي او په ښکاره يو له بل سره مخالفې دي؛ خو داسې نه ده، ځکه نيستي او نشتوالی د هستۍ او شتوالي په وجود کې ده، که چېرې هستي نه وای، نېستي به هم منځته نه وای راغلې.»

غني وايي:

«مـرګ او زندګي يوه ده، غـم او خـوشالي يوه
ژوند چې چېرته نه وي، مرګی چا هلته ليدلی»

سارتر وايي:

«انسان په دې نړۍ کې تنها او لاچاره دی، بېګانه او اجنبي دی، خو که چېرې خپل حالت ته اندېښمن او مضطرب شي، نو د لاچارۍ او بېګانګۍ احساس يې نور هم زياتېږي.»

غني وايي:

«وروره دی دا جـــهان، يــومـــکان د فـــنا
ورتــه مـــه کـــړه ژړا، ورتـــه مـــه کـــړه ژړا
دی يو خوب دا ژوندون، دا ځواني يوه نشا
ولـــې ځـــې پـــه ژړا، ولـې ځـــې پـــه ژړا»

سارتر وايي:

«دوزخ يعنې تاسې
جهنم يعنې د تاسو او يا نورو خلکو حضور
يا انسان، انسان ته دوزخ دی
او هر انسان ته بل انسان جهنم دی»

غني وايي:

«دې ګوګل کې مې د ننه
هم دوزخ دی، هم جنت...

دې ګوګل کې مې د ننه
هم دنيا ده، هم عقبا
دا هم لاره، هم کاروان دی
هم تدبير دی، هم قسمت
پروت په دې کې ټول داستان دی
د جزا او د سزا»

سارتر وايي:

«ليکوال او شاعر دواړه له ژبې سره، سروکار لري، خو د دواړو چلند بېل دی... داسمه ده، چې نثر ليکونکی يې هم ليکي او شاعر يې هم ليکي؛ خو د دواړو ډولونو د ليکلو ترمنځ توپير موجود دی. ګڼه وجه يې يوازې د لاس خوځښت دی، چې کلمات پرې ليکي، پردې سربېره، دده نړۍ او د هغه بل سره جلا دي. هغه څه چې د يوه چا لپاره رښتوني دي، د بل لپاره نه دي...»

غني وايي:

«زما خيال دی، چې په ژوند کې د يوه شاعر مرام او هدف له يوه مبلغ او ملا څخه بيخي جلا او بل شان دی... يو شاعر بايد د فکر او خيال، قول او عمل په ډګر کې د ښکلا او ښايست عبادت وکړي او انسان دې ته مجبور کړي، چې هغه د خپلو خواهشاتو له ګند ګيو څخه خپل مخ د خپل باغي عدن خوا ته واړوي. دا کار په پند او نصيحت نه شي کېدای، زما هغه خلک بد ايسي، چې ما ته نصيحتونه کوي.»

سارتر وايي:

«د شعر حکم يو ډول لوبه ده، چې هرچا بايلوه، نو ګټونکی يې شو، اصيل شاعر هغه دی، چې ددې لپاره چې وړونکی شي، ماتې که د مرګ په بيه هم وي مني يې... موږ انسان ته په تراژديک ليد ګورو، تراژديک ليد او شاعرانه ليد سره يو شی دی.»

غني وايي:

«ترکومه چې په ژوند کې د عذاب او مصيبت، درد او غم تعلق دی، نو زما خيال دی، د ښکلا د تخليق لپاره د هغې قسمت ادا کول لازم دي، هريو شاعر او فن کار د بوړنوونکی قسمت ادا کوي او په دوی کې يو څو کسان خوشبخته وي، چې د ښکلا او دلربايۍ يو څاځکی را پيدا کړي. د هنر،

ښکلا او دلربايۍ د منځته راوستو لپاره، ته بايد چې د ژوند درد و غم ته ورمخامخ شې.»

سارتر وايي:

«د شاعر هدف دا نه دی، چې ماتې او شکست نړيوال مسير ته داخل کړي، حقيقت دا دی، چې د هغه سترګې يوازې ماتې او تباهي ويني، شاعر يوازې د ماتې سندره نه وايي، بلکې د ماتې په ليدو سره له هغه تېرېږي او په بل اړخ کې د انسان له ماتې خوړونکي ذات سره مخامخ کېږي او پخپله يوه شېبه کې د انسان د ژوندانه يوه شېبه احساسوي.»

غني وايي:

«شاعر د خپل ماحول غلام وي، دده مثال د يوه داسې حيوان دی، چې د هغو پر وجود شرمن نه وي؛ که هسې لږ د اغزي شوکه وروړې، نو په کړيکو ځان وژني او که هسې لږ آرام ورشي، نو د خوشالۍ نه بې هوشه کېږي.»

د پښتو ادب په معاصرو فلسفي شاعرانو کې يو بل وتلی شاعر «هاشم بابر» دی. هاشم بابر د پښتو نوې شاعرۍ په نړۍ کې د ځانګړې سبک او اسلوب خاوند دی، دده په ټوله شاعرۍ باندې د غني خان غوندې د فلسفې رنګ راخپور دی. څېړونکو هاشم بابر ته په پښتو ادب کې د وجودي فلسفې يا اګزيستېنسيالېزم د استازي خطاب کړی دی. نامتوشاعر«غني خان» د هاشم بابر په يوې شعري ټولګې«سيوري» باندې سريزه کښلې، غني خان ددغې سريزې په يوه برخه کې ويلي: «که په يورپ کې سارتر ددې فلسفې پيغمبر دی، نو په پښتنو کې يې هاشم بابر خليفه دی.»، په خپله هاشم بابر د غني خان ددغې وينا په هکله ويلي: «د سارتر فلسفه او ادبي ليکونه، ما د غني خان ددې ليک نه پس لوستي دي. کېدی شي، چې خپلې زمانې موږ دواړه هم په يوه غم اخته کړي يو.»

هاشم بابر د خپل ځان او خپل شعر په اړه ويلي:

«زه له فناه نه ډېر وېرېږم او زما په شاعرۍ کې د فناه وېره ډېره غالبه ده.»

د بابر دا خبره د اګزيستېنسيالېزم د يوه بل استازي «البرټ کامو» له دغې وينا سره اړخ لګوي، چې وايي

«د انسان عظمت په دې کې دی، چې پوهېږي مړ به شي.»

او «سارتر» وايي:

«له مرګ او لوږې څخه په دايمي توګه د خطر احساس، انسان ته د ژوند حق او معنا ورپېژني.»

هاشم بابر له خپل پيدا ايښت څخه د راپيدا شويو وېرو تصوير د خپل شعر په څو کرښو کې داسې راوړي:

«دا وېرې ترهې چې په موږ او سېږي
دغه جوړ ځکه چې بې ځايه يو
نه مېلمانه يو نه پرا و لرو
پښې په ګړنګونو ږدو
ددې کنګوسو نه به خلاص څنګه شو
څنګه به بچ شو»

او بل ځای وايي:

«نه لاس وهلی شم، نه پښې، لوخړو نغښتی يمه
مرګی په ژوند وينم، نصيب داسې راوستی يمه»

سارتر وايي:

«انسان د خپل وجود په جال کې نښتی دی او په بېخي بې مطلبه دنيا کې اوسي، خو له دې سره سره له خپل وجود څخه تېښته نه شي کولی.»

خو هاشم بابر له سارتر څخه په دغه ځای کې لاره بېلوي:

«يولوی جهان راکې بې تابه اوسي
خدايه! څه دې له معامله خو وکړه»

او يا:

«زه هاشم په ځان کې شته هسې اوسېږم
چې زخمونه مې يې سره دي له رخساره»

نړۍ د بې عدالتۍ سیمه ده
که چیرې یې منې
په جرم کې ورسره
شریکیږې او که چیرې
غواړې بدله یې کړې
په جلاد باندې بدلیږې.
(سارتر)

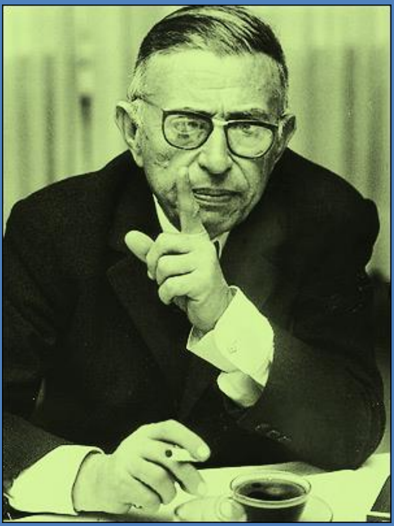

نه غواړم ته تاته ووایم
چې څومره مینه درسره لرم
مینه داسې شی نه ده
چې په ویلو څرګنده شي
(سارتر)

وګړي د خپلو کمبودیو په اندازه
نور وګړي آزاروي...
(سارتر)

د سارتر لنډې ويناوې

کله چې يوازې شو
د ملګري په لټون کې وو
کله چې ملګرى پيدا کړو
بيا يې د عيبونو په لټون کې وو
او کله چې يې له لاسه ورکړو
بيا يې په خاطر او يادونو پسې سترې وو.
«سارتر»

★ ★ ★

يو انسان د نورو انسانانو ثمره ده او په همغه اندازه ارزښت لري، لکه نور انسانان چې يې لري. «سارتر»

★ ★ ★

شله ګې چې تر آزاره ونه رسيږي، «پارونه او پوهونه» ده، خو که چيرې د آزار تر بريده ورسيږده، «شکنجه» ده. «سارتر»

★ ★ ★

زه له هغو قربانيانو څخه نفرت کوم، چې خپلو محکومونکو ته احترام لري. «سارتر»

★ ★ ★

له ټولو سره مې وفا وکړه او له هېچا څخه مې د وفا تمه ونه کړه، په دې ډول ډېر آرام وم. «سارتر»

★ ★ ★

نړۍ د بې عدالتۍ سيمه ده، که چيرې يې منې، په جرم کې ورسره شريکيږې او که چيرې غواړې بدله يې کړې، په جلاد باندې بدليږې.
«سارتر»

★ ★ ★

هغه ایمان چې یوازې په یوه وسوسه او یوه زمزمه ضعیف شي، ایمان نه، بلکې یو خیال او سراب دی. «سارتر»

★ ★ ★

زموږ خوی، چلند او کړه وړه، زموږ په فکر پورې اړه لري، هېڅوک نه شي کولی، په موږ کې د موږ د فکر خلاف چلند، خوی او کړه وړه رامنځته کړي. «سارتر»

★ ★ ★

سیاست یعنې ځان لوړ ګڼل او نور خلک خپل دغه باور ته وادارول.

«سارتر»

★ ★ ★

کله چې موږ وایو، چې بشر په خپل انتخاب کې آزاد دی، منظور مو دا دی، چې له موږ څخه هر یو، هر هغه څه چې غواړو یې، په آزادانه ډول یې انتخابولی شو. «سارتر»

★ ★ ★

خبره دا نه ده، چې یو شی له منځه ځي، کوم څه چې له منځه ځي، د هغو یاد هم له منځه ځي. «سارتر»

★ ★ ★

ښايي تر ټولو لویه ستونزه دا وي، چې ژوند لکه څنګه چې موږ پېژانده، هغه پای ته رسېدلی دی، خو تر اوسه داسې څوک نشته، چې وپوهېږي، چې څه شي یې ځای نیولی دی. «سارتر»

★ ★ ★

زه هغه وخت آزاد یم، چې د نړۍ ټول وګړي آزاد وي، ترڅو چې په نړۍ کې یو کس هم اسیر وي، آزادي بې معنا ده. «سارتر»

★ ★ ★

هغه څه چې بشر ته د ژوند کولو امکان وربښي، عمل دی. «سارتر»

★ ★ ★

ادبیات ښايي ونه شي کولی، د جنګ او وینو تویولو مخه ونیسي، ښايي یو ماشوم هم له مرګه ونه شي ژغورلی، مګر داسې څه کولی شي، چې نړۍ وربانديې فکر وکړي. «سارتر»

★ ★ ★

انسان د خپل ځان په ساتلو او پاللو باندې مجبور دی. «سارتر»

★ ★ ★

ترڅو چې په بشپړډول ډاډمن نه شم، هیله او امید له لاسه نه ورکوم.

«سارتر»

★ ★ ★

هغه څه چې له سړي څخه یو سست عنصره انسان جوړوي، له عمل څخه تېښته او تسلیمېدل دي. «سارتر»

★ ★ ★

بشر ترهغه وخته پورې بې ارزښته دی، ترڅو چې یې خپلو طرحو او فکرونو ته واقعیت نه وي ورکړی. «سارتر»

★ ★ ★

انسان یو تېری کوونکی ژوی دی او د هرشي چې علاقه من شي، په هغو باندې یرغل کوي، د انسان زړه د یرغل او تجاوز ټاټوبی دی او هره علاقه او سلیقه یې له یرغلیزخوی څخه پیروي کوي. «سارتر»

★ ★ ★

که چېرې نه شې کولی، له پسرلي څخه خوند واخلې، دا په دې دلیل نه کېږي، چې نور خلک دې هم ترې خوند وانه خلي. «سارتر»

★ ★ ★

کله چې هیله او امید مري، کله چې د هیلې او امید کوچینی امکان هم له لاسه ورکوو، نو د هیلو او امیدونو څخه تشته فضاه په خیالونو، ماشومانه فکرونو او له حقیقته په لیرې کیسو باندې ډکوو او دا ټول د خپل ژوند د دوام لپاره. «سارتر»

★ ★ ★

هېڅکله په هغه لار مه ځه، چې پای یې درته څرګند نه وي. «سارتر»

★ ★ ★

که چېرې تفاهم او پوهاوی نه وي، دوستي منځته راتله، خو مینه او محبت نه. «سارتر»

★ ★ ★

هرهنري اثر، یو ناواقعي امر دي. «سارتر»

★ ★ ★

کله چې د انسان کومه اړتیا رفع شي، بیا نو داسې فکر کوي، لکه هغه اړتیا چې نور هېڅ مفهوم نه لري. «سارتر»

★ ★ ★

د ژوند د جګړې پر وړاندې، ماشومان او سپین ږیري په یوه لیکه کې ولاړ وي. «سارتر»

★ ★ ★

انسان هغه مهال له خپله ځانه د رضایت احساس کوي، چې کله کوم ښه کار ترسره کوي. «سارتر»

★ ★ ★

په خوب او خوراک کې اندازه او اعتدال په پام کې نیول، له ژوند څخه د خوند اخیستلو بنسټ جوړوي. «سارتر»

★ ★ ★

ټول ښکلي او منلي شیان چې وینې یې، ذهن ته یې وسپاره، ترڅو د تل لپاره له تاسو سره پاتې شي؛ دا ځکه کوم وخت چې دغه شیان نه وي او یا نشته شي، ته به یې وینې او له تا څخه به نه وي ورک شوي. «سارتر»

★ ★ ★

موږ تل باید اخلاق جوړ کړو او ارزښتونه وپنځوو. «سارتر»

★ ★ ★

ټول وایي، هیله، هوس او ارمان د ځوانانو لپاره ګناه نه ده، خو زه وایم، چې ان د زړو او سپین ږیرو لپاره هم نه ده. «سارتر»

★ ★ ★

هېڅ داسې دقت نشته، چې ګټه او بریا دې ونه لري. «سارتر»

★ ★ ★

انسان په دغې نړۍ کې یوه نابلل شوي مېلمه ته ورته دی، چې عدم او نېستي یې ترڅنګ قدم وهي او د برخلیک او سرنوشت سیوری یې هره شېبه پر سر تاوېږي. موږ یوازې د خپل ژوند، بقا او شته والي پیروي کوو او نوره نړۍ راته بې مفهومه ښکاري. «سارتر»

★ ★ ★

بشر د ارزښتونو منځته راوړونکی دی. «سارتر»

★ ★ ★

تاریخ کوم خودکاره او بې موټروانه ماشین نه دی، تاریخ په یوازې سر استقلال نه لري، بلکې تاریخ همغه شی دی او همغه شی کېږي، لکه موږ یې چې غواړو. «سارتر»

★ ★ ★

رقابت پر خپل ځای او رفاقت پر خپل؛ دا دواړه یو د بل مانع نه دي.

«سارتر»

★ ★ ★

له اسمانه ځمکې ته را اوربدل، عجیبه نه دي، له ځمکې څخه اسمان ته اوربدل عجیبه دي. «سارتر»

★ ★ ★

نیکي زموږ د زړه په ژورو کې او حقیقت زموږ د ادراکو په مبهمو زاویو کې ځای لري. «سارتر»

★ ★ ★

له مرګ او لوږې څخه په دایمي توګه د خطر احساس، انسان ته د ژوند حق او معنا ور پېژني. «سارتر»

★ ★ ★

هر څومره چې ژوند سختېږي، هغومره اسانه کېږي هم. «سارتر»

★ ★ ★

خلک له هر شي څخه خبرې کوي، په ځانګړې توګه له هغه شي څخه زیاتې خبرې کوي، چې نه وریاندې پوهېږي. «سارتر»

★ ★ ★

آیا هغه څوک چې اطاعت او ګوښه ګیري د پرمختګ لامل بولي او په ژوند کې د هېڅا ځواب نه شي ویلی، د آزادۍ خوی په خپل ځان کې نه وژني؟ «سارتر»

★ ★ ★

هغه څوک چې ډېره بېړه لري، ښایي ژر ورسېږي...

خو له ډېرې ستومانۍ سره. «سارتر»

★ ★ ★

بشر باید هره لحظه خپل ځان جوړ کړي. «سارتر»

★ ★ ★

«ارزښت» له دې پرته بل څه نه دی، دا موږ یو چې په ارزښت مو منلی دی او هغه ته معنا ورکوو. «سارتر»

★ ★ ★

ښايي ستاسې «نن» په «پرون» بدل شي، مګر امکان لري، ستاسې «سبا» هېڅکله «نن» نه شي. «سارتر»

★ ★ ★

که چېرې غواړئ د منډو وهلو له لارې ځانونه وکړئ، لومړی باید په ښه ډول منډې وهل زده کړئ. «سارتر»

★ ★ ★

ستا د نن غیرت، ستا د اولادو او هېواد د سبانی نېکمرغۍ ضامن دی.

«سارتر»

★ ★ ★

انسان د هغو څه مجموعه نه ده، چې دی يې لري، بلکې د هغه څه مجموعه هم ده، چې لا تراوسه يې نه لري، خو د درلودلو توان او ارمان يې لري.

«سارتر»

★ ★ ★

بشر خپل هدف د خپل ځان د ننه نه ، بلکې له خپله ځانه يې د باندې لټوي.

«سارتر»

★ ★ ★

انسان باید دا خوی واخلي، چې په لږ شي هم ځان خوشاله کړی شي، که چېرې لږه غوښتنه ولرئ، په لږو شیانو خوشاله کېږئ. هرڅومره چې خپلې اړتیاوې راکمې کړئ، هغومره به دې د ژوند چارې سمې او منظمې شي.

«سارتر»

★ ★ ★

له عمل او چلند پرته، بشر هېڅوک دی. «سارتر»

★ ★ ★

قلم چې هرډول وغواړې خوځي. اصلي خبره دا ده، چې څنګه، د چا لپاره او څه ډول يې خوځوې. «سارتر»

★ ★ ★

دوزخ له کومه ځایه پیل کېږي؟ له بندګۍ او اسارت څخه؛ له جنګ او وینې تویولو څخه او له هغو قوانینو څخه چې له موږ څخه آزادي او خپلواکي تروړي. «سارتر»

★ ★ ★

استعداد ذاتي او غریزي دی، مګر د ژوندانه په اوږدو کې د هغو په اندازه باندې زیاتونه کېدلی شي. «سارتر»

★ ★ ★

که چېرې هڅه او کوشش نه وای، بشر به د خپل تمدن څرک هم نه وای لیدلی. «سارتر»

★ ★ ★

انسان نه شي کولی، همېشه نرم ووسي، کله ناکله د شخۍ او تُندۍ شېبه هم لري. «سارتر»

★ ★ ★

زموږ ارزښت په دې کې دی، چې په ژوند کې څه ډول انتخاب کوو.
«سارتر»

★ ★ ★

بشر د خپلو اعمالو له مجموعې او د خپل ژوند له کشمکش پرته بل هېڅ شی نه دی. «سارتر»

★ ★ ★

په ادبیاتو کې دا هیله مه کوئ، چې همېشه دې یوه کلیمه، یوه معنا ورکړي. «سارتر»

★ ★ ★

په نړۍ کې بشپړه نېکمرغي وجود نه لري، خو ځینې وخت یې نښې نښانې رامعلومېږي. «سارتر»

★ ★ ★

که چېرې کومه مینه او محبت ځان د انسان په عمل او چلند کې راڅرګند نه شي کړی، هغو ته مینه او محبت نه ویل کېږي. «سارتر»

★ ★ ★

بشر په لومړي سر کې پخپله رابشپړ شوی موجود نه دی، بلکې د خپلو اخلاقو په ټاکلو او بشپړولو سره ځان جوړوي. «سارتر»

★ ★ ★

هېڅوک نړۍ ته قهرمان نه راځي. «سارتر»

★ ★ ★

د هنر او اخلاقو ترمنځ یو شریک ټکی دا دی، چې دواړه زموږ د نوښت او ابداع له مخې منځته راځي. په نړۍ کې زموږ د عمل او عقل له دخالت پرته نه اخلاق منځته راځي او نه هنر. «سارتر»

★ ★ ★

بشر چې هرمهال نړۍ ته راځي، له داسې راتلونکي سره مخامخ دی، چې هغه باید په خپله د ځان لپاره و ټاکي. «سارتر»

★ ★ ★

فلسفه د پوهېدلو وړ شی ده، نه د یادولو. «سارتر»

★ ★ ★

بشر محکوم دی، ځکه پخپله نه دی راپیدا شوی، خو په عیني حال کې آزاد هم دی، ځکه له کومه وخته چې یې د ځمکې پرمخ ګام اېښی، د ټولو هغو کارونو مسئول دی، چې دی یې ترسره کوي. «سارتر»

★ ★ ★

بشر یو داسې موجود دی، چې تر بل هرڅه زیات خپلې راتلونکي ته زیاته تلوسه لري او یوازنی موجود دی، چې په دې پوهېږي، چې زه راتلونکی لرم. «سارتر»

★ ★ ★

کله چې موږ وایو، بشر د خپل ځان مسئول دی؛ منظور مو دا نه دی، چې ووایو، انسان یوازې د خپل ځانګړي فردیت مسئول دی، بلکې موخه مو دا ده، چې ووایو، هر فرد د بشریت د ټولو افرادو پر وړاندې مسئولیت لري. «سارتر»

★ ★ ★

ستاسې فکرونه ترهغه وخته پوره حقیقت نه بلل کېږي، ترڅو مو په عمل باندې لاس نه وي پورې کړی. «سارتر»

★ ★ ★

د بشر مفهوم يوازې هغه نه دی، چې په خپل ذهن کې يې لري، بلکې هغه دی، چې له خپله ځانه يې غواړي. «سارتر»

★ ★ ★

انسان هغه څه دی، چې دی يې له خپله ځانه جوړوي. «سارتر»

★ ★ ★

د يوه لېوني خبرې د هغه موقعيت په اړه پوچې دي، په کوم کې چې دی دی، مګر پخپله د هغه د لېونتوب په برخه کې پوچې نه دي. «سارتر»

★ ★ ★

هېڅوک نه شي ويلی، چې د نقاشۍ د هنر راتلونکی به څه ډول وي او په هېڅ هغه تابلو باندې قضاوت نه شي کېدای، چې تر اوسه لا انځور شوې نه وي. «سارتر»

★ ★ ★

تاسې آزاد يئ، د آزادۍ لار ځانته په خپله راجوړه کړئ. «سارتر»

★ ★ ★

کله چې موږ وايو، بشر په خپل انتخاب کې آزاد دی، مطلب مو دا دی، چې له موږ څخه هر يو، په پوره خپلواکۍ ځان انتخابوو او څرګندوو، بشر همغه دی، چې خپل ځان يې غوره کړی دی. «سارتر»

★ ★ ★

کله چې زموږ مينه له حيواناتو او ماشومانو سره تر حد واوړي، غير انساني بڼه غوره کوي. «سارتر»

★ ★ ★

د نړۍ ټول دار او مدار داسې دی، چې ګويا ټولو انسانانو د يو او بل په کارونو کې ستر ګې ګنډلې دي او هر يو خپله طريقه او سليقه له يوه او بل څخه تنظيموي. «سارتر»

★ ★ ★

زما په وجود کې داسې زيات په کار نه اچول شوي، استعدادونه، ذوقونه او امکانات شته، چې زما د ژوند ارزښت په هغو پورې تړلي دي، نه په هغو معمولي کارونو پورې چې په ژوند کې يې ترسره کوم. «سارتر»

★ ★ ★

انسان هغه مهال خپل تصویر په لاس راوړي، چې کله په جدي او مسئولانه توګه له ژوند سره مخامخ شي؛ انسان له دغه تصویر پرته بل هېڅ شی نه دی. «سارتر»

★ ★ ★

بشر له هغو شي پرته بل هېڅ هم نه دی، کوم څه چې ده له خپله ځانه جوړ کړی دی. «سارتر»

★ ★ ★

حتیٰ اخلاص او صداقت که له فکر سره ملګری نه وي، بې حاصله دی.

«سارتر»

★ ★ ★

یوازې انسان هغه اروا ده، چې د سپکاوي او تهمت په وړاندې د دفاع لوری نیسي او په مقاومت لاس پورې کوي. «سارتر»

★ ★ ★

له شکه پرته، زما د ژوند انجام به هم د هغه د پیل په څېر وي، ژوند مې د کتاب په پرانستلو باندې پیل کړ او ښایي د کتاب په بندولو به خاتمه ورکړم. «سارتر»

★ ★ ★

هغه مهال چې تاسې «تلپاتې والی» پکې له لاسه ورکوئ، ژوند مو هم خپله معنا له لاسه ورکوي. «سارتر»

★ ★ ★

آیا ماشومان هغه هنداري نه دي، چې په هغو کې هم د مرګ څېره ووینو؟

«سارتر»

★ ★ ★

موږ آزادي د آزادۍ لپاره غواړو او زموږ دغه غوښتنه په هر وخت کې شونې ده. «سارتر»

★ ★ ★

کله چې بډایان جګړه جوړوي، دا فقیران دي، چې ژوند پکې له لاسه ورکوي. «سارتر»

★ ★ ★

سست عنصره شخص د هغو عمل او چلند له مخې پېژندل کېږي، چې دی يې هر وخت ترسره کوي. هغه څه چې خلک يې په مبهم او ناڅرګند ډول محسوسوي، د هغوی د وېرې او ډار لامل کېږي. همدا لامل دی، کله چې موږ د سست عنصره شخص يادونه کوو، د همدغې سست عنصرۍ او وېرې په سبب يې مقصر او تورن بولو. «سارتر»

★ ★ ★

په عشق کې يو جمع يو، بېرته يو کېږي. «سارتر»

★ ★ ★

موږ يو او بل ته ورته يو، خو په حقيقت کې دغه ورته والی هم د ځان لپاره نقص بولو. «سارتر»

★ ★ ★

کله چې بدمرغۍ او ناهيلۍ له حده اوړي، انسان ته د نېکمرغۍ حقيقت ورمعلوموي او د نړۍ پروړاندې يې ځواکمنوي. «سارتر»

★ ★ ★

خيرنتياوې په اوبو کې د لاندې لوېږي. «سارتر»

★ ★ ★

موږ چې کله د آزادۍ چيغې وهو، هدف مو دا دی، چې دغه آزادي په نورو خلکو پورې اړه لري او همداسې د نورو خلکو آزادي زموږ په آزادۍ پورې تړلې ده. «سارتر»

★ ★ ★

موږ د هغه صفاتو او انګېزو تابع يو، چې د هغو نښې نښانې په ژور ډول زموږ په زړه او ذهن کې ځان راڅرګندوي. «سارتر»

★ ★ ★

که غواړې په ښه ډول ژوندی پاتې شې، نو په خپل ځان کې ځينې هيلې او غوښتنې ووژنه. «سارتر»

★ ★ ★

په شعر کې کلمات هغسې نه کارول کېږي، لکه په نثر کې چې کارول کېږي. په شعر کې له کلماتو څخه استفاده نه کېږي، بلکې هغو ته

استفاده ورکول کېږي... شاعر له ژبې څخه د وسیلې په توګه کار اخیستل پرېږدي او شاعرانه چلند ورسره کوي. «سارتر»

★ ★ ★

د شعر حکم د انځورګرۍ، مجسمه جوړونې او موزیک جوړولو حکم دی، په شعر کې کلمات د نښو نښانو معنا او وظیفه نه لري، بلکې د «شي» په توګه منل کېږي. «سارتر»

★ ★ ★

ژوند له ګډوډۍ او هرج مرج پرته بل هېڅ شی نه دی. «سارتر»

★ ★ ★

ډېر وخت کېږي، چې موږ مړه شوي یو، فقط له هماغه وخته، چې نور د چا په درد نه خورو. «سارتر»

★ ★ ★

انسان د خپل وجود په جال کې نښتی دی او په یوه بېیخې بې مطلبه دنیا کې اوسي، خو له دې سره سره له خپل وجود څخه تېښته نه شي کولی.

«سارتر»

★ ★ ★

«جهان» د احتمالاتو جهان دی او له دې کبله آزاد دی. د راتلونکي دروازه خلاصه ده او تېره هېره ده، نو ټول شیان آزاد دی، دغه بڼ، دغه ښار او حتیٰ په خپله زه. «سارتر»

★ ★ ★

هېڅ شی، تر زړه اسانه نه ماتېږي. «سارتر»

★ ★ ★

زه هېڅکله خپلو باطني افکارو له نورو خلکو څخه د برترۍ احساس ته نه یم هڅولی، له دې مخې له امکاناتو او وسایلو څخه مې پرته خپل ځان تلپاتې توب ته سپارلی دی. «سارتر»

★ ★ ★

په مرګ باندې یو محکوم شوی انسان پوهېږي، چې دده لپاره ټول شیان مجاز دي. «سارتر»

★ ★ ★

دا په ما یو مجبوریت دی، کله چې خپله آزادي غواړم، نو باید د نورو آزادي هم وغواړم. «سارتر»

★ ★ ★

موږ په داسې ډول پیداشوي یو، چې سره له دې چې زیات رنځونه او ستونزې پر موږ راتپل شوې، بیا هم غواړو خپل رول په نړۍ کې په ښه ډول ادا کړو. «سارتر»

★ ★ ★

د هستۍ او نېستۍ ترمنځ یوه مرموزه رابطه شتون لري. «سارتر»

★ ★ ★

انسان همېشه بایلوونکی دی، یوازې ناپوهان فکر کوي، چې بایلوونکی نه دی. «سارتر»

★ ★ ★

یو پوچ انسان هېڅکله د ځانوژنې اقدام نه کوي، بلکې غواړي ژوند وکړي او پرته له دې چې سبا ولري، پرته له دې چې امید او آرزو ولري او پرته له دې چې خپل کار ته تسلیم شي، غواړي ژوندی پاتې شي. پوچ انسان خپل وجود د طغیان او سرکشۍ په حال کې تائیدوي. مرګ ته په بې تفاوته نظر ګوري او بالاخره همدغه جادو د نوموړي په وجود کې خپلواکي پوکي. «سارتر»

★ ★ ★

ناروغي کله ناکله کوم ژر تېرېدونکی بحران نه وي، پخپله زما د وجود یوه برخه شي او پخپله «زه» شي. «سارتر»

★ ★ ★

کله چې موږ د سپکاوي او حقارت پر وړاندې نه درېږو او تسلیمي غوره کوو، آیا له خپل ځان څخه د ژوند کولو حق نه سلبوو؟ «سارتر»

★ ★ ★

هر ژوندی موجود له کوم دلیل څخه پرته زیږي، د ضعف له مخې خپل ژوند ته دوام ورکوي او په تصادف سره مري. «سارتر»

★ ★ ★

امن، عدل، آزادي او مساوات د یوې ټولنې د پرمختګ ضامن دي.

«سارتر»

★ ★ ★

کله چې انسان هېڅ کار نه کوي، نو داسې فکر کوي، لکه ټول کارونه چې دی کوي. «سارتر»

★ ★ ★

موږ چې داسې ناراحته او غم لړلي يو، نور له هېڅ شي نه، يوازې له خپله لاسه يو. «سارتر»

★ ★ ★

ددې لپاره چې نيستي وپېژنو، لومړی بايد پوه شو، چې هستي کومه ده؟ «سارتر»

★ ★ ★

د ژوند چينه د مرګ په خوا بهېږي. «سارتر»

★ ★ ★

موږ اضافي يو، خو نېکمرغي مو دا ده، چې دغه ټکی نه محسوسوو. «سارتر»

★ ★ ★

هېڅوک نه شي کولی، خپله آزادي خپل هدف وټاکي، په داسې حال کې چې د نورو آزادي خپل هدف ونه بولو. «سارتر»

★ ★ ★

ناپوهان نېکمرغه خلک دي، ځکه هېڅکله په دې نه پوهېږي، چې موږ په دې نړۍ کې څومره تنها او يوازې يو. «سارتر»

★ ★ ★

انسان په دنيا کې تنها او لاچاره دی، بېګانه او اجنبي دی، خو که چېرې خپل دغه حالت ته انديښمن او مضطرب شي، نو د لاچارۍ، بېګانګۍ او تنهايۍ احساس يې نور هم زيا تېږي. «سارتر»

★ ★ ★

مړينه کافي نه ده، بايد پرځای ومرو. «سارتر»

★ ★ ★

له تا سره مينه بل څه نه دي، پرته له دې چې تا وادار کړم، چې له ما سره مينه وکړې. «سارتر»

★ ★ ★

یوازې په غوښتلو او اراده کولو باندې سړی نه شي کولی، قهرمان شي؛ د قهرمان کېدلو لپاره قهرمانه عمل پکار دی. «سارتر»

★ ★ ★

که چېرې په موږ کې دننه کومه پوهه، هوښیاري او معنا نه وي، نو د باندې ټول شیان راته بې معنا او ناپېژاند ښکاري. «سارتر»

★ ★ ★

ځینې وخت یوه وړه بې صبري او تنبلي ددې سبب کېږي، چې ټول هغه څه له لاسه ورکړو، چې د زرګونو هلوځلو پر اساس مو لاسته راوړي دي.

«سارتر»

★ ★ ★

نړۍ ته راتلل او په نړۍ کې شتوالی، د انسان یو اساسي خاصیت دی.

«سارتر»

★ ★ ★

کله چې کوم ماشوم له بدبختۍ سره لاس او ګرېوان کېږي، تر هرڅه لومړی د هغه کمزوری درک، دغه حالت او علت ته بې ځوابه شي.

«سارتر»

★ ★ ★

هېڅوک نه پوهېږي، چې د ستونزو او بحران په وخت کې وفادار خلک کومې خواته مخ اړوي. «سارتر»

★ ★ ★

د خلکو له تصمیم پرته، د سبا تاریخ نه شو اټکلولی. «سارتر»

★ ★ ★

کله چې انسان مړ شي، بیا نو په نړۍ کې ورته «سبا» او «راتلونکی» ارزښت نه لري. «سارتر»

★ ★ ★

هېڅ شی په نړۍ کې بې سببه نه دي پیدا شوي، ټولو موجوداتو هغه که لوی دي او که واړه، په دې نړۍ کې یې ځانګړي ځای نیولی دی.

«سارتر»

★ ★ ★

د هر انسان په خویونو او عادتونو کې د نورو انسانانو خویونه او عادتونه هم راښکاره کېږي. «سارتر»

★ ★ ★

موږ یوازې هغه مهال د مرګ په فکر کې لوېږو، چې کله د ژوند له ستونزو او ناخوالو سره مخامخ شو. «سارتر»

★ ★ ★

ژوند چې څومره پوچ وي، په همغه اندازه مرګ د «نه زغملو» دی. «سارتر»

★ ★ ★

هر کله چې عقل او درک له انسان څخه سلب شي، د انسان ناوړه څېره راڅرګندېږي. «سارتر»

★ ★ ★

نیستي او نشتوالی، چې کله وروستي حد ته ورسېږي، نو په یوه داسې جنون او لېونتوب بدله شي، چې انسان ترخپل ستوني تېروي او له ځانه سره یې وړي. «سارتر»

★ ★ ★

کله چې انسان پوچ شي او کله چې انسان بې حده ناهیلی شي، تر هر څه د مخه ورته د «مینې او محبت» کلمې معنا وبایلي. «سارتر»

★ ★ ★

هرڅه پر خپل وخت ترسره کېږي، موږ باید مخکې له مخکې له یوه کار څخه د پایلې تمه ونه لرو. «سارتر»

★ ★ ★

په انسان کې مخکې له مخکې د ښه والي او بدوالي داسې څه نشته، چې په هغو باندې پوهه او خبرتیا ترلاسه کړي، بلکې دا پوهه او خبرتیا ده، چې په هغو باندې ښه والی او بدوالی معلوموي. «سارتر»

★ ★ ★

لیکل یعنې عمل کول، یعنې تعهد او له خپلې آزادۍ څخه استفاده، مګر باید خبر ووسې، چې له آزادۍ څخه غلطه ګټه وانخلې. «سارتر»

★ ★ ★

نیستي همغه هستي ده، نیستي یو داسې شی ده، لکه هستي او یا لکه د هستۍ ضد، د نړۍ ټول شیان د خپل ضد شیانو سره رابطه لري او که چېرې دغه رابطه نه وي، هستي او نیستي به کوم مفهوم ونه لري.

«سارتر»

★ ★ ★

د یوه مایوسه انسان لپاره نړۍ پوچه او بې معنا اوړي او واړه حوادث ورته د غرونو په شان خپل درونډوالي ښیي. «سارتر»

★ ★ ★

د عمر له تېرېدو څخه چټک شی په ژوند کې نشته، خو څوک دې ته پام نه کوي. «سارتر»

★ ★ ★

که یو ملت د فاشېزم نړۍ لید ته غاړه کېږدي، راتلونکې به یې له فاشېزم پرته بل څه نه وي. «سارتر»

★ ★ ★

که چېرې کتاب په ښه ډول لیکل شوی وي، ضرر نه لري. «سارتر»

★ ★ ★

په ژوند کې داسې شیان شته، که چېرې مو یو ځل له لاسه ورکړل، بیا به یې هېڅکله تر لاسه نه کړو. «سارتر»

★ ★ ★

د انسان په ضمیر کې مخکې له مخکې د ښه والي او بدوالي فطري میل نشته، ښه والی او بدوالی انسان په ژوند کې زده کوي او وروسته خپل ځان ورسره جوړوي. «سارتر»

★ ★ ★

زما ټول کتابونه د یوه وږي ماشوم لپاره هېڅ ارزښت نه لري. «سارتر»

★ ★ ★

په ژوند کې زیات تصمیمونه شته، خو موږ باید ټول تصمیمونه ونه نیسو. «سارتر»

★ ★ ★

اګزیستېنسیالیستان هېڅ وخت یو انسان په وروستۍ توګه نه تعریفوي، دا ځکه چې انسان تل د تعریف کېدو په حال کې دی.

«سارتر»

★ ★ ★

انسان د خپلې لارې په ټاکلو سره د ټولو انسانانو لارې ټاکي. «سارتر»

★ ★ ★

هېڅوک نه شي کولی، ترهغو وخته آزاد ووسي، ترڅو چې د نورو انسانانو آزادیو ته احترام ونه لري. «سارتر»

★ ★ ★

د نویو جزیرو د کشف لپاره باید، د سمندر غاړو د پرېښودلو جرئت ولرو، د غه نړۍ د دقت نړۍ ده، نه د قسمت. «سارتر»

★ ★ ★

موږ نه شو کولی، په هر کار باندې لاس پورې کړو، د هرشي او هرکار انتخابول سم نه دي، انتخاب په یوه معنا د «ممکن» معنا لري، په دې اساس هغه څه چې ممکن نه دي، بې انتخابي یا انتخاب نه کول دي. موږ تل کولی شو، په آزادانه ډول انتخاب وکړو، خو په دې باید پوه وو، که چېرې انتخاب ونه کړو، بیا مو هم یو انتخاب کړی دی. «سارتر»

★ ★ ★

هېڅکله هغه ور مه ډبوه، چې نه پوهېږې، شا ته یې څه تېرېږي. «سارتر»

★ ★ ★

«د کارت» چې کله غوښتل، د جسم او روح ترمنځ رابطه کشف کړي، له ستونزو سره مخ شو، دا ځکه چې د جسم او روح ترمنځ مشخصه پوله وجود نه لري. «سارتر»

★ ★ ★

دومره جرئت پکار دی، چې وکولی شې، هرڅه له لاسه ورکړې، ځکه یوه ورځ نه یوه ورځ هغه څه انسان له لاسه ورکوي، چې د ټول عمر په هڅه او تلاش یې لاسته راوړي دي. «سارتر»

★ ★ ★

زه تل کولی شم، په خپلواکه توګه انتخاب وکړم، خو باید پوه وم، که چېرې هېڅ انتخاب هم ونه کړم، نو په واقعیت زما دغه نه انتخاب هم یو انتخاب دی. «سارتر»

★ ★ ★

فکر زما د وجود یوه برخه ده، په دې اساس نه شم کولی، د خپل فکر مانع ووسم. «سارتر»

★ ★ ★

آزادي ددې لامل کېږي، چې انسان ته ددې فرصت ورکړي، چې د هغو باورونو د راپرځولو لپاره ګام واخلي، چې ټول عمر یې د هغه تر اسارت لاندې ژوند کړی. «سارتر»

★ ★ ★

ډاکتران، چارواکي، قاضیان او مذهبي مشران، نورو انسانانو ته په داسې نظر ګوري، لکه دوی چې پیدا کړي وي. «سارتر»

★ ★ ★

کومه فلسفه چې په احتمالاتو ولاړه وي او پرحقیقت باندې نه راڅرخي، پخپله ژبه خپل ځنکدن اعلانوي. «سارتر»

★ ★ ★

بشر ترهرڅه وړاندې یوه «طرح» ده، چې په خپله ځان پالنه کې ځان بشپړوي. «سارتر»

★ ★ ★

حتیٰ که چېرې یو شخص له مور څخه فلج نړی ته راشي، نو که چېرې د سپورټ اتل نه شي، مسئولیت به یې په خپله غاړه وي. «سارتر»

★ ★ ★

یوازنی شی چې زما فکرونه مشغولوي، هغه دا دي، چې له ژوند څخه به د مرګ پرمهال زه ډېر یوازې وم. «سارتر»

★ ★ ★

تر ټولو زیات غمګین کسان هغه دي، چې تر ټولو زیات خاندي.

«سارتر»

★ ★ ★

انسان محکوم دی چې آزاد ووسي، ځکه دنیا ته په راتګ سره د خپلو کارونو مسئول دی. «سارتر»

★ ★ ★

موږ چې کله نړۍ ته راځو، په خپل ځان کې وجود لرو، خو دا چې څه ووسو، دغه ټکی په هغو تصمیمونو پورې اړه لري، چې موږ یې د ځان لپاره نیسو. «سارتر»

★ ★ ★

مه پرېږدئ چې بچیان مو وژاړي، ځکه باران هم غنچې له منځه وړي. «سارتر»

★ ★ ★

موږ ته د خپل ځان کشفونه، د نورو انسانانو د کشفونې او پېژندنې لامل هم کېږي. «سارتر»

★ ★ ★

کله چې غواړم یو حقیقت د خپل ځان په اړه ثابت کړم، باید له نورو خلکو څخه لیدنه او کتنه وکړم، نور وګړي زما د وجود لازمه دي، په دې توګه د ځان د پېژندنې لپاره، د نورو خلکو وجود هم لازم دی. «سارتر»

★ ★ ★

انسان محکوم دی، چې یوازې تصمیم ونیسي او محکوم دی، چې تل آزاد ووسي. «سارتر»

★ ★ ★

زه دین نه لرم، خو که چېرې مې غوښتی، د ځان لپاره کوم دین وټاکم، هغه به د شریعت لاره وی. «سارتر»

★ ★ ★

هغه څوک چې زیاتې خبرې کوي، کم کار یې له لاسه کېږي. «سارتر»

★ ★ ★

زموږ لپاره به هغه شی ښه نه وي، چې د نورو ټولو لپاره ښه نه دي. «سارتر»

★ ★ ★

موږ باید د خپلې آزادۍ لپاره، د ټولو انسانانو آزادي په نظر کې ونیسو.

«سارتر»

★ ★ ★

انسان نړۍ ته په راتګ سره د ټولو هغو کارونو د ترسره کولو مسئولیت لري، کوم چې د ی یې غواړي. «سارتر»

★ ★ ★

زموږ لومړی خاصیت ژوند او شتوالی نه دی، بلکې عدم او نشتوالی دی.

«سارتر»

★ ★ ★

څه شی چې زموږ لپاره ښه دي، د نورو لپاره هم ښه دي. «سارتر»

★ ★ ★

د بلوط دانه پرته له دې چې د بلوط په ونه بدله شي، بله لار نه لري.

«سارتر»

★ ★ ★

دا انسان دی، چې د خپلو اعمالو چوکاټ «باید» مشخص کړي.

«سارتر»

★ ★ ★

یو انسان مخکې له دې چې په یوه زړور، یا ډارن، یا مسیحي، یا محافظه کار او یا سوسیالیست بدل شي، شته والی او وجود مومي. له دې مخې یوازې په انسان کې ده، چې وجود پر ماهیت باندې مخکې والی لري؛ موږ شته یو او مخکې له دې چې په هرڅه بدل شو، خپلواک یو. «سارتر»

★ ★ ★

یو انسان هغه مهال د زړه تنګی احساس کوي، چې د ټولو شیانو وجود په نړۍ کې تر اندازې زیات او اضافه ویني. دغه اضافه والی انسان نه یوازې په چاپېریال کې احساسوي، بلکې د خپل وجود دننه یې هم احساسوي. «سارتر»

★ ★ ★

ولې یو سړی ډارن او بې کفایته دی، دا ځکه چې هغه پخپله د ځان لپاره د ډار او بې کفایتی تصمیم نیولی دی. «سارتر»

★ ★ ★

احساسات مخکې له دې چې د یوه ځواک په توګه زموږ وجود سر ترنوکه ونیسي، د چال چلند یوه نمونه ده، چې منلې او راخپله کړې مو ده.

«سارتر»

★ ★ ★

ټول وخت بډایان له بېوزلانو سره پېغور وزمه همدردي ښیي. «سارتر»

★ ★ ★

زموږ ټولو دا غوښتنه ده، چې آزاد او مسئول ژوند وکړو. «سارتر»

★ ★ ★

هرڅوک کولی شي ووایي، غواړم یو اوچت لوبغاړی، لوی عالم او یا لوی عاشق جوړ شم، خو له بده مرغه، دا هرڅه یوازې په الفاظو کې وي.

«سارتر»

★ ★ ★

ارزښتونه زموږ له اعمالو څخه را الوزي، هماغه ډول لکه کوم وخت چې په باغ کې قدم وهو او زموږ په راتګ سره مرغان له ونو الوزي. «سارتر»

★ ★ ★

د انسان لپاره ترخپلو اعمالو ورهاخوا، نور اسرار او رازونه هم شته.

«سارتر»

★ ★ ★

موږ آزاد یو، خو په عین وخت کې له خپلې آزادۍ څخه وېره هم لرو.

«سارتر»

★ ★ ★

زموږ آزادي له دغه حقیقت سره تړلې ده، چې هېڅکله نه شو کولی، له هغو پوهې او خبرتیا څخه ځان وژغورو، چې زموږ له هستۍ او شتوالي سره تړاو لري. «سارتر»

★ ★ ★

په نړۍ کې له هغو هدف څخه پرته چې موږ یې ټاکو، بل هېڅ هدف نشته.

«سارتر»

★ ★ ★

انسان هغه مهال د نورو په حق او اختیار باندې هم پوهېږي، کله چې خپل ځان د نورو انسانانو په حضور کې احساس کړي. «سارتر»

★ ★ ★

په دغه نړۍ کې د انسان مسئولیت تردې زیات دی، لکه څنګه چې دی فکر کوي. «سارتر»

★ ★ ★

سارتر په انځورونو کې

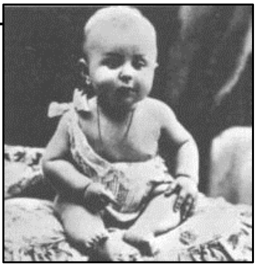

«سارتر د ۸ میاشتو په عمر»

سارتر له ماشومتوب نه ترځوانۍ پورې

سارتر په ځوانۍ کې

سارتر او دوبوار په ۱۹۶۰م کال د کیوبا د چریکو جګړو له رهبر
«چه ګوارا» سره د خبرو په حال کې

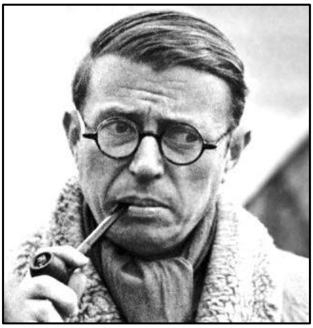

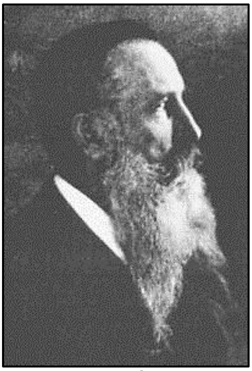

د سارتر مورني نیکه
«شارل شوایتزر»

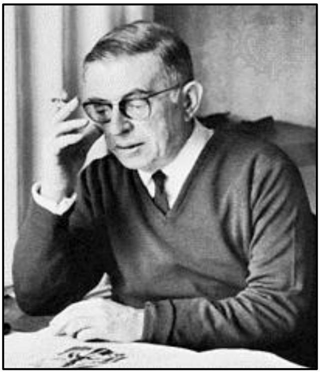

سارتر او سیمون دوبوار

سارتر او سیمون دوبوار په کتابتون کې

مارټین هایډګر

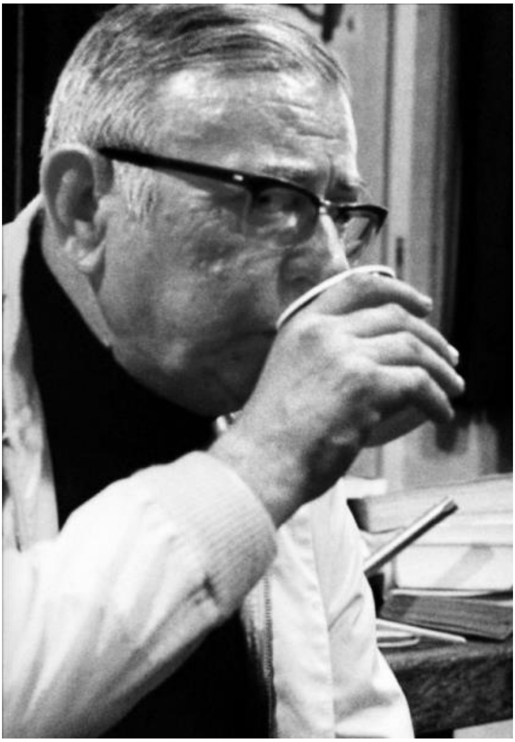

سارتر په زړبودۍ کې

سارتر د مطالعې پرمهال

سارتر د پلي تګ پرمهال

سارتر د وینا پرمهال

له سارتر څخه د خلکو استقبال

سارتر او د خلکو استقبال

د سارتر ملګری
«البرټ کامو»

د سارتر قبر

چې تر څنګ يې د سيمون دوبوار قبر هم ښکارېږي

سرچينې:

۱ : اگزیستانسیالیسم و اصالت بشر، نویسنده : ژان پل سارتر، ترجمه : دکترمصطفی رحیمي
۲ : کلمات، نویسنده : ژان پل سارتر، ترجمه : حسینقلي چراهرچري
۳: ادبي څېړنې، ليکوال : څېړندوی محمدصديق روهي
۴ : مکتبهای ادبی، جلد ۲ ، مولف : رضا سید حسیني
۵: بیگانه، نویسنده : البرت کامو، ترجمه : جلال آل احمد و علی اصغر خبره زاده
۶: تهوع، نویسنده : ژان پل سارتر، برگردان : امیرجلال الدین اعلم
۷: هستي و نیستي، نویسنده : ژان پل سارتر، ترجمه : عنایت الله شکیبا پور
۸: ځانځانې بنامار، پوهاندډاکتربهاوالدين مجروح
۹ : اوسني ليکوال، مولف : عبدالروف بېنوا
۱۰ : نسیم معرفت، تالیف : سعید ارزمي
۱۱ : بزرگان چه گفته اند؟، مولف : حبیب شاملویي
۱۲ : نوې شاعري، مولف : ډاکترحنيف خليل
۱۳ : گنجینه سخن، گردآورنده : جمشید محبوبي
۱۴ : دورېښمو تول، ليکوال : عبدالغفور لېوال
۱۵ : لټون ، دغني خان کليات، دزبيرحسرت په زيار
۱۶ : زندگینامه ی معروفترین دانشمندان و مخترعان جهان، محمدمسعود مولیایي
۱۷ : اندیشه های مردان بزرگ، تالیف و ترجمه : مهرداد مهرین
۱۸ : د شعر درناوی، ليکوال : محمد اکبر کرگر
۱۹ : گفته ها و نکته ها، محمدشريفي، بارانه عماديان.
۲۰ : د گوربت مجلې په دويمه گڼه کې د استاد اسمايي مقاله، ۱۳۸۱هـ کال.
۲۱ : تاریخ فلسفه، نویسنده : ویل دورانت، ترجمه : عباس رزیاب
۲۲ : فلسفه د جنون او جانان، ليکوال : سيدعابدجان، سريزه د امين الله دريځ
۲۳ : فلسفه څه ده؟ ليکوال : عبدالرحيم دُرانی
۲۴ : فلسفه، مؤلف : محمد نادر ايوبي
۲۵ : ادبيات او د انسان ننۍ نړۍ، ليکوال : محمد اکبر کرگر
۲۶ : سارتر، نویسنده : فلیپ مالکوم والرتادی، مترجم : روزبه معادی
۲۷ : دادب د تيوری اساسونه، دويم چاپ، مولف : سرمحقق دوست شينواري
۲۸: fa.wikipedia.org
۲۹: www.google search.com